

ÀLBUM

Antònia Vicens

50 anys de 39° a l'ombra

PEN
català

Antònia Vicens

50 anys de 39º a l'ombra

- 2 Antonia Vicens i el poder de les paraules**
Carme Arenas
- 4 50/39**
- 6 El caràcter orgànic**
de l'escriptura vicensiana
- 11 Atacs frontals contra**
les injustícies
- 18 Un foll món immisericorde**
- 20 L'escriptura com a forma de vida**
- 22 El Premi Sant Jordi**
- 23 Alguns fragments de comentaris**
sobre l'obra d'Antònia Vicens
- 25 El que diuen els editors**
- 29 Alguns fragments de 39º a l'ombra**
- 32 Alguns fragments d'entrevistes**
- 35 Tres entrevistes completes**

Antònia Vicens i el poder de les paraules

ANTÒNIA VICENS és una de les veus més rabiosament poderoses de la literatura catalana contemporània. Es defineix de mena rebel i ha fet d'aquesta rebellia un do per confegir mons a través de les paraules. Són aquelles paraules que ja de nina l'encisaven i que ha sabut combinar magistralment al llarg de la seva obra. Ara fa 50 anys es donava a conèixer amb el premi més important de la literatura catalana, el premi Sant Jordi de novella amb 39° a l'ombra. A partir d'aquí ha sabut bastir una obra que abasta tots els gèneres, una obra prolífica que consta de dotze novel·les, la darrera de les quals, *Ànima de gos* (2015). També ha assajat la prosa, amb un llibre magnífic que és *Vocabulari privat* (1993), junt amb Josep M. Llompart, un dels seus mentors, de qui enguany commemorem el centenari del seu naixement. La narrativa breu de Vicens consta de dos títols únics, *Banc de fusta* (1968) i *Primera comunió* (1980), contes que foren aplegats i ampliat en el recull *Tots els contes* (2005), imprescindible per entendre la trajectòria de l'autora i, a la vegada, la clau per comprendre la seva etapa més recent: el conreu de la poesia. La poesia és el gènere triat per Vicens en aquesta etapa de maduresa de la vida. Irromp el 2009 amb un llibre radicalment excellent, *Lovely*, al qual seguiran *Sota el paraigua el crit* (2013), *Fred als ulls* (2015) i el darrer, *Tots els cavalls* (2017). En tots ells, Vicens assoleix un grau d'essencialització del llenguatge que, de fet, ha estat sempre una de les seves característiques, també en la prosa, però que el gènere poètic contribueix a fer més radicalment magistral. La poesia de Vicens destil·la els conceptes i modela la paraula justa, ni una més, ni una menys. La llengua rica de què ha fet gala durant tota la seva trajectòria literària, l'assaborim cada vegada més amb agraïment.

Vicens ha fet de la seva rebellia el motor per ser lliure quan crea mons, ambients, personatges. És l'ull que escodrinya en l'interior de l'ésser humà fins a torbar-ne, si cal, les misèries. La seva obra narrativa no deixa de ser un mural clarivident de la Mallorca que li ha tocat de viure, però no aquella que apareix a les postals, sinó la que de veritat configura el que el turisme i tota la transformació que duu aparellada ha aportat a aquesta illa esplèndida i abans calmosa i plàcida.

Una característica a destacar també d'Antònia Vicens és la seva generositat a l'hora d'exercir el compromís amb la seva cultura, la seva societat i amb els escriptors del món. Defensora aferrissada de la llibertat d'expressió i de creació, ha lluitat per fer arribar la veu dels escriptors silenciats i ha estat motor d'iniciatives també a nivell internacional.

Ha renunciat a afalacs i a reconeixements per exercir la pròpia autoritat, ha restat allunyada sovint del brogit que distreu la creació. Ella va néixer creadora i aquesta és la seva missió. Amb tot, no li ha valgut de res, perquè ha estat reconeguda sobretot pels propis, que de vegades són els qui costen més de tenir a prop.

El PEN Català ha volgut aprofitar aquests 50 anys de vida literària plena per felicitar qui fou Vicepresidenta de l'entitat, qui va crear el premi internacional *Veu Lliure* per a un escriptor perseguit per les seves paraules i per felicitar-nos per la immensa contribució d'Antònia Vicens al patrimoni literari català.

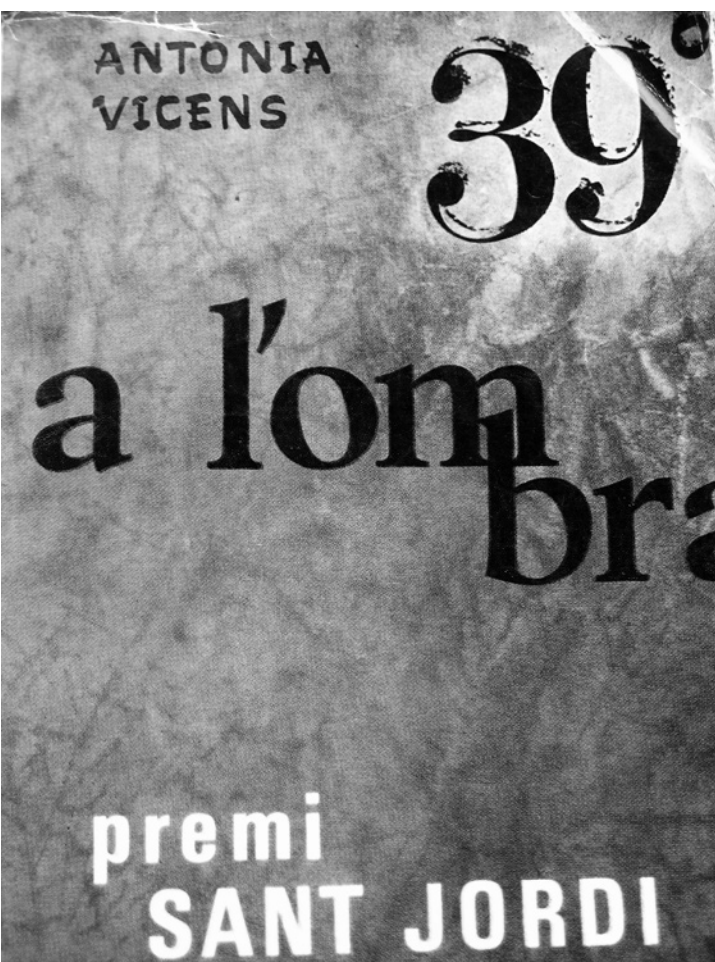
Carme Arenas
Presidenta

Antònia Vicens Picornell (Santanyí, 1942) és la Gran Dama de les Lletres Catalanes. S'ha guanyat aquest títol amb una sòlida trajectòria que va començar fa exactament cinquanta anys. També s'ha guanyat aquest títol amb la seva implicació plena a favor dels drets humans, implicació que també fa cinquanta anys que dura. I res no indica que aquest treball acabi aviat.

Els seus inicis varen arribar com un esclat fulminant, inicis que s'han perfilat en el temps i han deixat un rastre, talment un astre que va esclatar fa cinc dècades i que encara continua brillant, deixant estela. Ja des del seu gran triomf inicial, amb l'obtenció del Premi Sant Jordi de Novella per a 39° a l'ombra, i fins ara, s'ha vist més que clar que un dels guardons més importants de les lletres catalanes era el punt de partida d'una extraordinària aventura humana i literària. Una efemèride d'aquestes característiques no podia ser menystinguda. Per aquest motiu, els homenatges i els reconeixements s'han produït arreu dels Països Catalans durant els darrers mesos: la intenció era retre merescut tribut a una gran autora. Aquest llibre s'afegeix a tal felicitat per celebrar una figura fonamental en tots els àmbits: una narradora, una poeta i una defensora dels drets fonamentals.

Antònia Vicens al seu carrer de Santanyí.

Coberta de la primera edició
de 39º a l'ombra a Editorial Selecta, 1968.

El carrer des Rafalet, «un carrer que es bifurca com una i grega i desemboca a la platja de cala Santanyí i al caló de ses Roques» (Antònia Vicens. Massa deutes amb les flors de Sebastià Portell).

Antònia Vicens va obrir un camí per als escriptors que vindrien immediatament després (Guillem Frontera, Biel Mesquida, Antoni Vidal Ferrando, Maria Antònia Oliver...) però també per als que arribarien amb el temps (Sebastià Perelló, Gabriel de la S.T. Sampol, Mireia Vidal-Conte, Lucia Pietrelli o Sebastià Portell, entre altres). Per tant es pot copsar, ara que disposem de l'abast panoràmic suficient, que Antònia Vicens és una baula humana i creativa, un element de connexió entre el passat (que en l'adob dels mots ve a donar nous sentits a les obres i vides de Bernat Vidal i Tomàs, Blai Bonet o Josep Maria Llompart, per exemple) i el futur, que es desplega amb tota la seva incògnita, força i misteri. El seu és, doncs, una proesa de mestratge adquirit i de continuació. I que això hagi acabat produint-se, sobretot sabent que Antònia Vicens va viure, patir i presenciar autèntiques inhumanitats durant la dictadura franquista, té molt mèrit, perquè cap horror, ni cap injustícia, no han pogut contra ella.

El volum que tens entre les mans és una lectura, 50 anys després, d'un dels llibres més emblemàtics d'Antònia Vicens, 39º a l'ombra, però també és un repàs per la seva biobibliografia completa. Així es recullen algunes de les opinions i perspectives de diferents persones de l'àmbit de les lletres, des de crítics fins a editors, perquè s'arreguin alguns dels fonaments de l'obra de la il·lustre santanyinera.

Si fa 50 anys Antònia Vicens va aconseguir el Premi Sant Jordi amb 39º a l'ombra, i per això avui ho celebrem amb eufòria encomanadissa, en aquests darrers anys Antònia Vicens ha seguit recollint bons fruits. Gairebé com un carnaval d'actes de justícia poètica, Antònia Vicens ha aconseguit ser distingida amb el Premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya, la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Santanyí, la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Palma i el Premi Josep Maria Llompart dels Premis 31 de Desembre de l'Obra Cultural Balear.

La conclusió és una, i clara: Antònia Vicens és una de les eminències elementals de la literatura catalana, com ha quedat més que demostrat gràcies a la seva obra completa, i com aquesta ha calat fondo entre els lectors amb qualitat i responsabilitat. Aquest llibre, per tant, un llibre orquestrat des de la complicitat del PEN Català, és un itinerari, una relectura del seu llibre fundacional, un convit al descobriment de l'univers tan personal de l'autora i un homenatge imprescindible a la Gran Dama de les Lletres Catalanes, un homenatge que de ben segur no serà el darrer.

Només fa falta llegir unes quantes pàgines escrites per Antònia Vicens per sentir el seu estil característic, el d'una escriptura molt plàstica, dotada d'un desmesurat lirisme tràgic. A través dels seus recursos literaris i estilístics, assistim al combat de la bellesa per lluitar contra la destrucció. I és que en Antònia Vicens la bellesa ofereix, encara que sigui mínim, un consol per als desgraciats que passen per les pàgines de la novel·la talment ànimes que no tenen ni punyetera idea d'on caure mortes.

El resultat és un seguit d'estratègies discursives sofisticades que desemboquen en un sentiment poètic arravatat, en metàfores al·lucinades, en descripcions exaltades del paisatge i en visions vívides amarades de colors, potser a través de la influència de les lectures místiques que Antònia Vicens va encarar durant la seva adolescència i primera maduresa. No és estrany, tampoc, que aquesta tremebunda densitat significativa hagi desembocat en una poesia igual d'intensa: qui sap si aquest era el destí natural d'una escriptura metafísica que encaixa molt bé en el guaret del poema. De 39º a l'ombra a Tots els cavalls i el conte "Rates" a Cremen cels sorgeix un fil conductor, o molts, però un és indubtable: el gegantí nervi del llenguatge poètic.

En aquest sentit, s'explica molt bé de quina manera la trajectòria global d'Antònia Vicens va de la prosa a la poesia, quan el camí invers sol ser el més habitual, però no l'únic. I sol ser el més habitual perquè, almenys fins ara, s'entenia que primer s'havia d'escriure poesia i des-

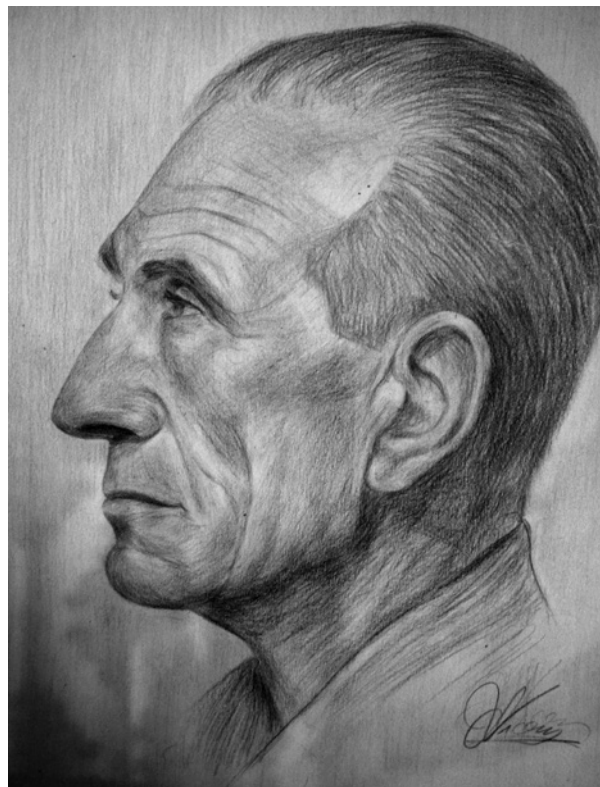
**Sentiment
poètic
arravatat**

Els referents religiosos es converteixen en material novel·lable en Antònia Vicens. Tot i abandonar la fe, no renuncia a aquest bagatge cultural i sentimental. Un exemple seria el fet que apareguin àngels en la seva narrativa (en els darrers contes o en *Lluny del tren*, on la protagonista en veu). O també els motius religiosos en els seus versos, com en «d'Oradura», de *Sota el paraigua el crit*:

*L'estimaves amb deliris
de coloma blanca.
Hauries clavat les teves ales a la seva
creu per compartir
amb Ell
amor i follia*

*però sense gens de pietat
et va llençar
a les tempestes del cel.*

Retrat del pare, Joan Vicens
(dibuix d'Antònia Vicens).

Molts d'anys després, el pare, ja desaparegut, serà una figura-clau del poemari *Lovely* (2009). En la poesia «La meva primera llibreria» diu:

*[...] el pare calcigava estufeta
quan hi passava per davant,
feliç d'haver pogut comprar
la mar a la seva filla*

L'escriptura tardana de poesia per part d'Antònia Vicens alhora sorprèn i no sorprèn. No sorprèn per poesia, perquè la prosa vicensiana pot ser moltes vegades qualificada de poètica; sorprèn per tardana, perquè és més habitual passar del vers a la prosa narrativa. Però, és clar, Antònia Vicens no és mai habitual; és capaç de donar al lector el que espera i també el que no espera. Aquesta és la clau del seu geni creatiu.]

Antònia Vicens als 9 anys, acompanyada de dues cosines.

prés contes, perquè aquests gèneres de la distància curta es perceben com l'escola d'aprenentatge, l'escola d'energia, per accedir al gènere "major": la novel·la.

Però, precisament i aquesta és la seva gràcia, la seva força, Antònia Vicens aconsegueix tot just el contrari: primer dedicar-se en cos i ànima a l'escriptura de contes i d'una novel·la cabdal com *39º a l'ombra*, així com les que vindran després, per més endavant, a partir dels 70 anys, deixar-se emportar per una escriptura de versos sense parangó. Ella diu que això és així perquè els poemes li han caigut a sobre, com la vida que li queia a trossos en un moment dramàtic. Possiblement perquè no li va quedar cap altre remei, com ella mateixa també ho ha explicat en més d'una ocasió però sempre amb el mateix vigor. Possiblement perquè aquesta era la consecució evident de les inherències de la seva escriptura.

La poesia en Antònia Vicens, tant la que està escrita en prosa com la que està escrita en vers estricte en els darrers volums de la seva producció més recent, sembla una mena de bàlsam estricte, un bàlsam contra la degradació immediata de l'entorn i de les ànimes que l'habiten. Tanmateix, la condició de bàlsam guaridor no està exempta d'una brutalitat sense límits. Per això les seves imatges i els seus versos finals, i la seva escriptura en el fons, ens colpeixen tant. Antònia Vicens escriu de forma inclement, sí, però ho fa com ho feia William Faulkner, que deia que el novel·lista, quan escriu, no ha de tenir ni sentir cap mena de pietat, ni davant dels materials que tracta ni davant dels altres que l'envolten, ja que des de l'escriptura s'ha de bastir una obra sòlida i portentosa, una obra que no tingui misericòrdia. Com si Antònia Vicens hagués seguit el mestratge del tità sureny, construeix una mirada lúcida que permet una descripció vivíssima i primordial del que significa viure, tant viure en aquells temps caòtics, terribles i apassionants, com viure en el nostre

La figura materna apareixerà en els reculls *Lovely* i *Sota el paraigua el crit*. En la poesia citada abans també veiem reflectit el que sent la mare davant la llibreria de la filla:

*A la mare,
que no havia mai obert un llibre,
també l'amarava d'emoció.*

Llibres a una casa de pobres!

*Religiosament es cuidava que la pols
no es fiqués per les esclatxes i envaís el paper.
Que els polls dels llibres
no espipellessin les lletres.*

Retrat d'Antònia Vicens (dibuix de Gallego).

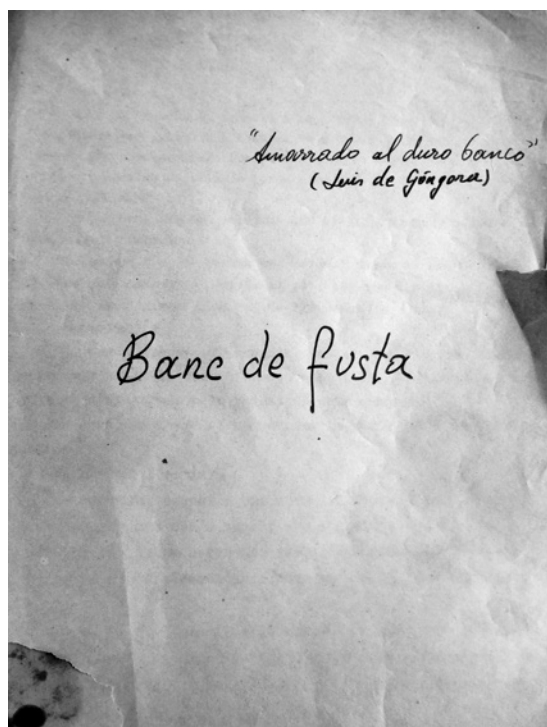
L'impuls de passions i violències d'ordre primar

món. Ara bé, tampoc no ens ofereix lliçons fàcils ni tampoc autoajuda: l'escriptura d'Antònia Vicens es deixa la pell en el que fa perquè sap que dins cada martiri hi ha un oferiment, i l'ofertament és el regal del Déu a la humanitat perquè aquesta es redimeixi.

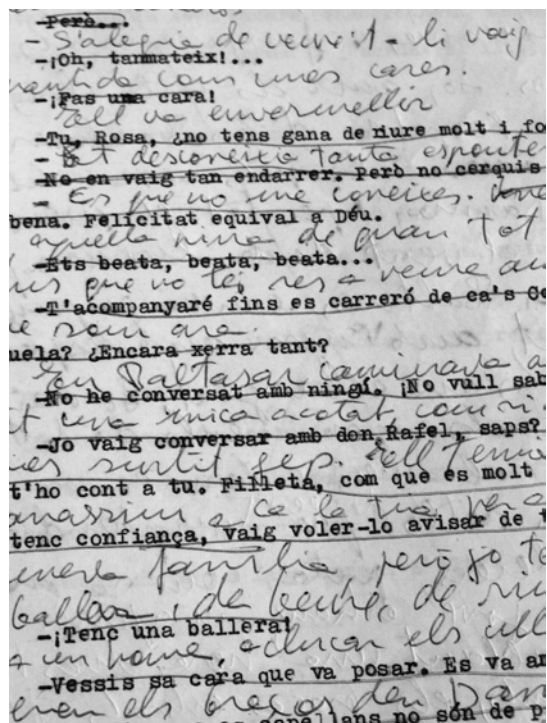
Des d'aquesta certesa, 39° a l'ombra és una novel·la escrita amb una intuïció i una destresa que a vegades semblen sobrehumanes, però també és un testimoni escrit des de la inclemència davant de situacions absolutament deplorables. A través dels personatges desesperats, contemplem de primera mà l'impacte traumàtic del boom turístic a les Illes Balears durant la dècada dels anys 60. Hi ha fonaments d'aquesta escriptura que cal que es destaquin de forma continuada: la meravellosa capacitat per descriure els somnis, més aviat malsons, dels personatges; un infaust sentit de l'humor negre més canalla; la fina precisió per descriure les interioritats psicològiques dels complexos personatges, tan humans en el fons; la densa condensació de capes i més capes de realitat modulades a partir de moltes trames narratològiques sàviament entrecreuades; una llengua pròpia i agosarada; i, fins i tot, una àgil finesa que neda dins de la saviesa filosòfica.

Seria injust, en aquest planisferi literat, no esmentar els noms de dos autors indiscutiblement bàsics per entendre el món literari d'Antònia Vicens. El primer nom és el de Salvador Galmés, que deixa una empremta ben marcada en l'arqueologia d'ossos de la nostra santanyinera major. De Galmés, Antònia Vicens recull el testimoni de la importància del paisatge rural, i fa servir els costums típics sense por de ser provinciana, perquè no ho és en cap cas. Afegit a això: els paisatges sempre solen ser opressius o dolorosos. A més a més, els personatges de Galmés i de Vicens sempre estan sota l'impuls de passions i violències d'ordre primari, i aquest fet els mena directament a desenllaços fatals. Vicens hi afegeix, com no podia ser d'altra manera tot adaptant-se amb els canvis socials, la importància del nou i naixent paisatge urbà. I, finalment, un llenguatge viu, lluny de retoricismes, i sempre aferrat a les característiques del català que es parla a les Illes Balears i sobretot als pobles. Això no vol dir que sigui una llengua costumista, sinó que és una llengua que no coneix l'artifici, es mostra natural. Una de les més altes capacitats d'Antònia Vicens és, precisament, de quina manera capta la llengua viva i la caça per sempre.

El segon nom és el de Víctor Català, pseudònim de Caterina Albert. D'Antònia Vicens també es podria dir el que Joan Maragall va dir de Caterina Albert, que està "ferida pel llamp del geni", però segur que en la humilitat estricta i espartana de Vicens això seria massa agosarat. El que no es pot negar, però, és la germanor de les dues autores a favor de la rotunditat, l'energia, estils fermes, trames penetrants, personatges turmentats, escriptures esplèndides i fins i tot un cert tremendisme. I en aquest darrer aspecte, el del tremendisme, cal ressaltar que no es tracta de quelcom negatiu en cap cas, però tampoc no es pot negar que les obres d'Albert i de Vicens tendeixin a la brutalitat, una brutalitat certament tremenda. Potser aquesta és una de les justificacions que ens ajuden a entendre per què després de llegir-les no les podem oblidar mai.

Coberta del mecanoscrit de Banc de fusta.

Pàgina del mecanoscrit amb esmenes a mà de Banc de fusta.

L'obra d'Antònia Vicens està subjecta a un procés de perfeccionament continu, un procés que se centra en l'essencialitat: trobar l'expressió justa i anar podant la rama del seu arbre narratiu, sense misericòrdia però amb la sapiència secular dels exsecalladors. Astorats, comprovam que frases que ens podrien semblar perfectes, ho són realment després de la revisió.

Després de Banc de fusta, Vicens, a més de contes esparsos, inclourà tres narracions dins el mateix volum que Material de fullotó (1971) i publicarà un altre recull de contes, Primera comunió (1980). Els temes, els tipus de personatges i els elements temàtics i expressius recurrents provoquen en el lector la sensació que les narracions i les novel·les de Vicens mantenen un diàleg. En el cas d'aquesta autora es pot parlar amb tota propietat d'una obra unitària, on tot són peces del mateix projecte. Els contes són les peces petites de l'opus vicensià, petites en extensió però tan importants com les altres. Sense les narracions breus no entendríem del tot com funciona la maquinària sorprenent del món literari d'Antònia Vicens.

Però sobretot, i potser es tracta del més important de tot plegat, el que s'ha de tenir en compte d'aquesta escriptura que en cap cas no dubta a l'hora d'experimentar és que ha estat duta a terme amb una absoluta llibertat. Perquè, ni quan ha escrit ni quan ha viscut, Antònia Vicens no ha fet concessions a res ni a ningú. S'ha deixat emportar per la seva força, per la seva necessitat, pel seu desig i per la seva voluntat. Ha escrit sobre el que ha volgut i com ha volgut. I sembla que fer una asseveració com aquesta en el segle XXI és una evidència com una cateclral, però ja hem vist de quina manera els poders fan tot el que poden per impedir l'exercici de les llibertats, i també hem pogut veure, lluny d'aquestes pàgines, de quina manera alguns escriptors han renunciat al risc per llençar-se a la comercialitat. Per tant, fer el que ha fet Antònia Vicens durant almenys 50 anys no és tan fàcil, encara que a vegades ho sembli. Que hagi exercit, a ple dret, per tant, les seves llibertats durant aquestes cinc dècades hauria de ser un poderós exemple per a les següents generacions.

vocació. Però vaig experimentar un llambrec precipitat com es d'una espelma quan s'acaba. Llavors vaig viatjar fins en es fons d'es meu ^{fonc} fons i no vaig trobar res. Ses forces m'abandonaren en adonar-me que es meu jo no existia. No sé què deuen experimentar es morts. Jo vaig sofrir ~~sa sensació de s'an-~~ ^{vera} gúnia. Cada dia que passava, pensava que havia mort un poquet més, i que un dia qualsevol, en cercar-me, no em trobaria. Ànsies de viure s'alçaren dins mi. A vegades pensava si lo millor seria deixar que em penetrassin; reproduir-me. Poder ^{sentir-me} palpar ^{me} sa meua realitat. Però era igual que si pensàs de trair-me. Hi ha moltes persones de ses quals només Déu pot concebre es per què de sa seva existència, aparentment inútil. Per apaivagar es sentiments de sa meua inutilitat, a vegades he provat de compartir es meus béns amb sos pobres i es sofrents. Dins sa memòria tenc impresos dolors de parts, rebellions de moribunds, queixes de joves, plors de nins; totes ses veus d'es dolor. Però en es final, debilitada, he fet de mi es meu refugi, i sa meua càrrega comença a ser-me massa pesada. Visc dins sa més aparatosa confusió. Però es meus pares visqueren contents es seus darrers dies! No obstant, pens: tot s'Univers respon a un orde; fins una formiga o una herba d'es camp estan sotmeses a un curs. No estaré jo desemparrada! I desesperadament prec i esper.

—Jo crec que es teu remei seria pensar manco i viure més.

experi-
menta.

ATACS FRONTALS CONTRA LES INJUSTÍCIES

La implicació d'Antònia Vicens en els moviments civils és absolutament inqüestionable, tant en paraules com en fets. No només perquè hagi exercit les seves llibertats a títol individual, i fins a les màximes conseqüències, i com dèiem abans, sinó perquè també ha tingut la voluntat d'esdevenir una defensora dels drets de diferents col·lectius, sobretot de la gent del món de les lletres. No és estrany, per tant, que Antònia Vicens hagi volgut formar part activa d'algunes associacions. Va ser Vicepresidenta de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana a les Illes Balears. Amb la sobtada i inesperada mort de Jaume Fuster, President aleshores, Antònia Vicens va esdevenir Presidenta en Funcions. També ha estat Vicepresidenta del PEN Català a les Illes Balears. Però res de tot això no té sentit si al darrere no hi ha una obra que exemplifica aquesta mateixa virtut. I les obres d'Antònia Vicens són sempre un exemple d'aquesta honestedat.

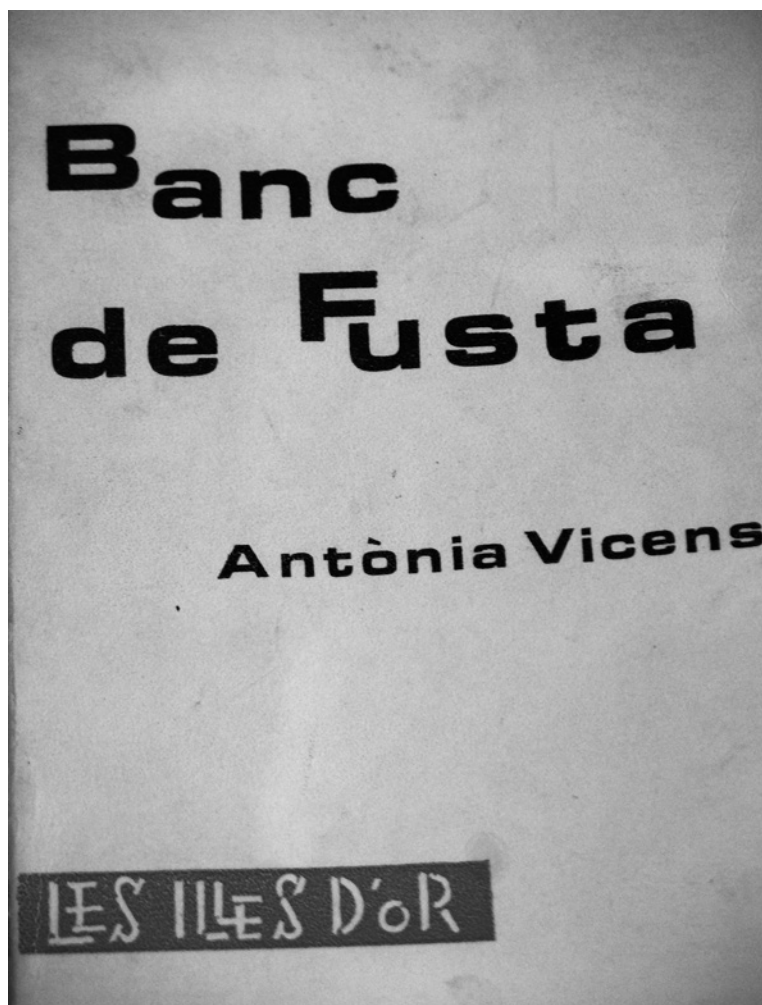
Tant a 39° a l'ombra, com a la resta dels seus llibres posteriors, com podrem comprovar si l'analitzem amb atenció, Antònia Vicens es posa del costat dels febles, dels oprimits, dels desgraciats, dels depauperats, dels pobres d'esperit, dels que tenen, o millor dit pateixen, vides esquifides i turbulentes. No ho fa amb una intenció de morbositat, tampoc de sàtira, ho fa com una mena de justícia, l'única justícia possible per a aquestes persones. Com a escriptora, Vicens els ofereix el refugi dels mots, un espai que actua d'altaveu perquè puguin expressar-se, i el més segur és que aquest sigui el seu únic moment de grandesa, perquè puguin tenir el seu instant de glòria però també d'inevitable decadència. A partir d'aquesta salvaguarda, Vicens mostra el drama que s'estableix entre la voluntat i la impotència de les seves criatures: la voluntat de fugir de la seva terrible situació i la impotència de no aconseguir-ho. D'aquí la frustració, i la caiguda, termes no només bíblics sinó també incontestables, com es pot comprovar fins i tot avui en dia. De fet, la

Antònia Vicens a la porta de ca seva, a Santanyí.

protagonista de *Quilòmetres de tul per a un petit cadàver* no troba altra sortida, havent vist que arriba la llibertat per totes bandes excepte a la seva vora, que caure en l'esquizofrènia.

Així, amb el gest de posar-se del costat dels més desatesos, Antònia Vicens demostra la seva bestial capacitat empàtica a favor de la reivindicació de les classes baixes i minades, oprimides, perquè puguin apostar pels seus drets fonamentals. Antònia Vicens té el do d'entrar dins les psiques d'aquestes entitats humanes perquè té una gran sensibilitat creativa a partir de la seva veu de narradora de raça, però també perquè el que fa una narradora de raça és precisament crear mons a partir de la veritat i de la realitat. Tot per poder narrar-los, explicar-los, immortalitzar-los i incrustar-los en les memòries individual i col·lectiva. Què és *Ungles perfectes*, a més d'un devastador thriller, sinó una defensa a ultrança de dues dones que intenten refer la seva vida en una illa enfonsada fins al moll de l'os en la catàstrofe del món de la droga? Tant 39° a l'ombra com *Ungles perfectes* són sinistres, però veraces, radiografies

Coberta de l'edició de *Banc de fusta* (Editorial Moll, 1968).

Antònia Vicens a Cala d'Or (Santanyí), davant l'hotel Costa del Sur, on va fer feina.

39º a l'ombra serà la primera novel·la d'un autor mallorquí a reflectir l'impacte del turisme. Obrirà un camí fecund, que seguiran, per exemple, obres com *Els carnisers* de Guillem Frontera o *Cròniques d'un mig estiu* de Maria Antònia Oliver.

Un altre tema, relacionat amb el del turisme, és el de la vinguda de treballadors del sud d'Espanya. Apareix ja en els contes de *Banc de fusta*. També serà pionera i el tema serà tractat en novel·les com *Camí de coix* de Jaume Santandreu o *Corbs afamegats* de Gabriel Tomàs.

També Vicens tornarà a fer aparèixer el món que va conèixer a Cala d'Or en novel·les posteriors. El turisme, l'explotació obrera, la dona que emprèn la vida que vol, la rebel·lió..., els trobam en *Material de fulletó* (1971), *La festa de tots els morts* (1974), *La Santa* (1980), *Quilòmetres de tul per a un petit cadàver* (1982), *Gelat de maduixa* (1984) o *Ungles perfectes* (2007). Com tot gran autor que torna a un mateix tema, no es repeteix: en fa variacions i ens diu coses noves. I, naturalment, ens oferirà aspectes nous en la seva narrativa, com la polifonia de *Lluny del tren* (2002) o el ca narrador d'*Ànima de gos* (2011).

de l'illa de Mallorca i dels seus desastres més clavats a l'ànima. I si 39º a l'ombra va preveure el que seria el desenvolupament del món turístic, *Ungles perfectes* va preveure casos tan sonats com el de "La Tia Paca", la màxima cap d'una estesa xarxa de narcotràfic.

Unit a això, a la capacitat de defensar els patidors més innobles, els mons d'Antònia Vicens estan tocats de mort per un masclisme lacerant que transforma les dones en objectes, simples cossos que serveixen per al plaer, per fer fills i perquè generin instruments de criança per a la vida domèstica. Tan trist com això. Perquè els mons d'Antònia Vicens s'amaren d'aquesta sàdica instrumentalització, i expliquen amb tot luxe d'incisions el que significa l'explotació d'éssers humans en les pitjors condicions possibles, però també l'explotació d'un territori i de tots els seus recursos. La dona explotada. Els treballadors explotats. Les treballadores explotades. El paisatge explotat. Els animals explotats... La llista seria llarga. Què és el protagonista de *Terra seca* sinó un polític que ha explotat i extorsionat fins a tal punt que els seus propis actes l'acaben explotant i extorsionant a ell mateix? Ull per ull i dent per dent. La macabra ironia del destí i els seus embats més terrorífics.

Aquesta salvatge explotació perpètua, multidireccional, una explotació tan dràstica que a vegades sembla la protagonista absoluta de totes les seves obres si les definim amb atenció, genera situacions sòrdides, plenes de malentesos, en què la comunicació sembla, tanmateix, un miracle. Però són precisament aquestes situacions tan extremes les que articulen els punts forts de les trames, els punts d'impacte, els punts de gir i els sobirans desenllaços, mai moralitzants però sí exemplificants. Al cap i a la fi, alguns consideraran, després de llegir el que escriu, amb

Antònia Vicens a la platja de Cala d'Or.

El Sant Jordi és el primer gran premi que guanya Antònia Vicens. Posteriorment rebrà el Ciutat de Palma (1981, per *Quilòmetres de tul per un petit cadàver*), el Ciutat de València (1984, per *Gelat de maduixa*), i per tota la seva trajectòria la Creu de Sant Jordi (1999), el Premi Nacional de Cultura (2016), la Medalla d'Or de Santanyí (2016), la Medalla d'Or de Palma (2016) i el Premi Josep Maria Llompart de l'Obra Cultural Balear (2016).

aquesta bàrbara contundència, que Antònia Vicens és una nihilista exacerbada, per l'apocalipsi amb què solen acabar les seves obres. Però no és res més que una autora ultra-realista, algú que descriu l'existència amb prolixitat d'especificacions molt concretes. I això fa que Antònia Vicens sigui sempre moderna, contemporània, eterna. Mai està fora de lloc. Mai està fora de temps. Sembla com si les seves obres residissin en un espai i temps infinits, sempre actius, sempre presents, sempre al dia. M'atreviria a dir que això és per culpa de diferents raons: per la seva qualitat, per la seva capacitat d'observació, per la força de la seva actitud visionària.

L'objectiu de qui escriu un llibre com *39º a l'ombra*, o *La festa de tots els morts*, no és només crear bellesa a partir de les paraules: és també un intent d'aconseguir un discurs que pugui calar fondo en el cor i el cervell dels lectors perquè aquests, després del ritus de passatge que és la lectura inflamable dels llibres d'Antònia Vicens, iniciïn una odissea personal que desemboqui en un món més just i igualitari. En aquest sentit, l'estètica d'Antònia Vicens es podria entendre com una estètica neorealista (Pier Paolo Pasolini) però no del tot, ja que entra en ple contacte amb la màgia (Italo Calvino): cruesa i fantasia, mig Álvaro Cunqueiro i mig Carmen Laforet. En efecte, al final un híbrid genial de les dues primeres lectures facilitades per Bernat Vidal i Tomàs varen crear el seu efecte, i varen aconseguir un híbrid portentós.

Jurat del Premi Sant Jordi 1967: d'esquerra a dreta, Joan Fuster, Josep A. Baixeras, Joan Triadú, Josep M. Llompart i Ramon Folch i Camarasa (Arxiu Òmnium Cultural).

Antònia Vicens al lliurament del Sant Jordi.

Antònia Vicens amb altres guanyadors de la Nit de Santa Llúcia. D'esquerra a dreta: Jordi Bertran, Joaquim Ventalló, Mercè Boixareu, Emili Teixidor, Antònia Vicens, Terenci Moix, Salvador Ginesta i Josep Llobera.

Aquí tenim l'autora amb dos autors de Mallorca que pertanyen a grups literaris anteriors, Jaume Vidal de la Generació dels 50 i Alexandre Ballester de la dels 60. La historiografia literària situa Vicens en la dels 70, on hi ha un bon nombre de narradors illencs, com Guillem Frontera, Gabriel Janer Manila, Maria Antònia Oliver o Miquel Bauçà, tots molt diferents.

Antònia Vicens amb els altres dos mallorquins guanyadors de la Nit de Santa Llúcia: Jaume Vidal Alcover i Alexandre Ballester.

39° a l'ombra es va avançar al seu temps i va començar a tractar temes que ara mateix són més actuals que mai, com els que s'han anat exposant fins ara, però també altres com, posem per cas, el maltractament animal i la necessitat de tenir cura del medi ambient, dues qüestions de màxima vigència i que no han estat gaire o gens respectades a les Illes Balears per culpa de la sobreexplotació turística massiva portada a terme sense seny ni mesura, sense intel·ligència ni sensibilitat, tal com ja ho retratava Antònia Vicens des del principi. Per això 39° a l'ombra és una novel·la farcida de detalls i de símbols que ens fan arribar a aquestes conclusions humanitàries, lluitadores contra la misèria mental del globus. Detallem un d'aquests detalls: el crui immens, però finíssim, que apareix a l'hotel El Galió, presagi de la seva caiguda, és un símbol de la fragilitat del sistema, una constatació premonitòria de com de malament s'ha construït, de com de malament les coses s'han gestionat a les Illes Balears per culpa del turisme, per culpa de l'anhel d'enriquir-se de forma ràpida sense reparar en les fatalitats que es poden desencadenar d'aquesta ànsia. Això demostra com tot penja d'un fil molt prim, com les vides d'aquests miserables que passen pels nostres ulls com ungles de

Lliurament
del Premi
Sant Jordi.

Antònia Vicens ha contat moltes vegades l'anècdota que Triadú va proclamar que havia guanyat el premi Antoni Vicens, perquè és pensava que era «un xicot, amb aquesta prosa tan vigorosa». Malgrat el prejudici, cal prendre-s'ho com un elogi: aquella xicoteta feia Literatura, no el que es considerava literatura de noies. Vicens sempre ha defensat que «la ploma no té sexe».

gallines: pols, som pols i pols serem. I amb paraules gairebé idèntiques Antònia Vicens s'expressa, davant de l'infortuni, davant de l'ensorrament, davant de la constatació que poca gent s'ho pensa dues vegades abans d'acceptar les monedes de Judes.

Un altre dels moments més crus de 39° a l'ombra arriba de la mà d'una somera i del seu amo, secundaris insistents que fan acte de trista aparició com ombres xineses rere la pantalla projectada de la caverna platònica. Ja que, com si es tractés d'una faula moral lulliana, assistim a les aparicions comptades d'aquest personatge que es passeja amb una somera per mostrar-la als estrangers, que per agrair aquesta "demostració" o aquest "teatret" donen quatre cèntims o algun beure per compensar. No és casual. Es tracta d'una metàfora molt ben bastida per Antònia Vicens, una metàfora que a través de la ficció ens permet assolir la veritat. La somera es pot entendre com un símbol de Mallorca. L'amo de la somera és el típic mallorquí d'aquella època, però també d'aquesta, que no dubtava, ni dubta, a l'hora d'explotar tristament una forma de vida aliena en benefici propi, encara que això impliqui un atac frontal contra la integritat d'aquesta forma de vida, un atac frontal, segurament sense mala intenció en el fons, que rau entre el patetisme i la compassió. En efecte: entre el patetisme i la compassió. I és que l'escriptura d'Antònia Vicens es mou entre aquests contraris i extrems

per mostrar l'ampla complexitat de la vida, una complexitat de la vida que encara perdura avui en dia a través d'altres obres en què la llavor de *39º a l'ombra* ha fruitat.

Tant si llegim, com si rellegim, *39º a l'ombra* avui en dia, entendrem que es tracta d'una escriptura que no té res a perdre davant obres recents que també indaguen en el món indòmit del turisme a les Illes Balears. No és cap bajanada considerar *39º a l'ombra* la germana gran de llibres d'ara com *L'estupor que us espera* o *Hotel Indira*, ambdues de Melcior Comes, que es mou entre l'èpica, la lírica, la crítica costumista, l'humor negre i la quotidianitat. Quelcom molt similar passa si ens acostem al Cicle d'Almandaia, la trilogia d'Antoni Vidal Ferrando formada per *La lluna i els calàpets*, *La mà del jardiner* i *L'illa dels dòlmens*, que descriu l'evolució d'un espai geogràfic concret, aquesta Almandaia que exemplifica la ciutat de l'autor, entre el mite i la realitat com la Macondo de García Márquez o la Yoknapatawpha de Faulkner. Gran literatura al servei de mons molt recognoscibles per als que viuen en un entorn com les Illes Balears, entre la depredació i l'esperança.

L'atac subtil, però inqüestionable, d'Antònia Vicens va dirigir contra l'explotació deplorable a la que estaven sotmesos uns treballadors en les pitjors condicions laborals possibles, però també contra el masclisme, l'analfabetisme, la repressió franquista, una societat massa tancada en els seus rígids costums i en el pes, i la por, d'uns estaments religiosos profundament estrictes perquè allunyen els éssers humans dels seus instints en un intent d'automatitzar-los sota motlles integristes i emporidors. Sota aquest auspic, no és estrany que la societat que descriu Antònia Vicens estigui tan plena de complexos i de pobres de diferents formes. Perquè l'autora mostra de quina manera actua un món patriarcal que tracta les dones com a mers objectes, "coses" submises que serveixen sols per a donar una mica de plaer i, després, per criar les criatures i no escapar de les seves tasques casolanes. El món que descriu Antònia Vicens va existir, però lamentablement encara existeix en un grau o l'altre, i és un món de gran misèria moral i monetària, un món en què encara es fa valer la depredació dels més forts en una mena de lluita darwiniana per la supervivència, un món que per fer-se valer, i per obtenir beneficis, no dubta pas en cap moment per devastar el planeta i el medi ambient per assolir el guany que sigui. El missatge d'Antònia Vicens és més viu que mai. Tan sols fa falta estar una mica assabentats del que passa al món. Qui vulgui negar que moltes de les desgràcies que fan acte de presència dins *39º a l'ombra* no existeixen o s'han palliat o bé està sota la influència de la ignorància o bé de la mala voluntat.

50 anys després podem llegir, per tant, *39º a l'ombra* amb la mateixa intensitat, o potser fins i tot amb una intensitat major, ja que contemplem de primera mà la seva vigència, el seu caràcter pioner i gairebé de profecia. De quina manera Antònia Vicens es va avançar al seu temps per aconseguir una obra de sobirana modernitat, ja que 50 anys enrere va saber copsar, a través d'una intuïció portentosa i d'un talent inqüestionable, els temes, les figures, els recursos i les veus que haurien de definir la novel·la del segle xx i del segle xxi.

El missatge d'Antònia Vicens és més viu que mai.

Antònia Vicens en una exposició dels seus dibuixos.

Després de *Banc de fusta*, Vicens, a més de contes esparsos, inclourà tres narracions dins el mateix volum que *Material de fulletó* (1971) i publicarà un altre recull de contes, *Primera comunió* (1980). Els temes, els tipus de personatges i els elements temàtics i expressius recurrents provoquen en el lector la sensació que les narracions i les novel·les de Vicens mantenen un diàleg. En el cas d'aquesta autora es pot parlar amb tota propietat d'una obra unitària, on tot són peces del mateix projecte. Els contes són les peces petites de l'opus vicensià, petites en extensió però tan importants com les altres. Sense les narracions breus no entendríem del tot com funciona la maquinària sorprenent del món literari d'Antònia Vicens.

Ja el mateix títol de la novel·la és indicatiu: *39º a l'ombra*. Es pot interpretar des d'un sentit literal fins un sentit metafòric, i metafísic. Aquesta és la temperatura real a la que pot arribar un estiu incommovible a Mallorca, certament. Però també és una autèntica calorada que pot fer que Mallorca s'assembli molt a una ambaixada de l'infern a la terra. La temperatura i l'Hades, la climatologia i l'espant.

En aquest viarany que remet a l'imaginari popular, des de Dant fins a les rondalles mallorquines i els mites populars, *39º a l'ombra* és un volum absolutament inclement i salvatge, perquè no amaga la crueltat del món en cap cas. Per exemplificar aquesta asseveració, sols fa falta comprovar que el volum està farcit de personatges miserables, de desgraciats, de mutilats físics i espirituals, com hem pogut comprovar fins ara i també en els fragments que ens ho testifiquen. En un dels moments més subtils, per exemple, s'esmenta que l'illa està plena d'alemanys esguerrats. Aquesta imatge, de cossos d'éssers humans invàlids, bastaria per entendre, d'una forma el·líptica però plena de saviesa, que aquests personatges varen viure de primera mà la Segona Guerra Mundial. I no fa falta pensar molt per recordar que, en aquesta època, i si són alemanys, el més probable és que haguessin lluitat dins les tropes del bàndol de les Potències de l'Eix.

Al costat d'aquestes criatures damnades, castigades, trobem els illencs massacrats que han patit les vicissituds d'un altre devastador conflicte armat: la Guerra Civil Espanyola, que també troba les seves víctimes en algunes de les figures que es passegen al voltant de la narradora i protagonista. En més d'una ocasió, la novel·la de Vicens sembla una autèntica galeria de monstres, monstres que a vegades mostren les seves dolències físiques, però que en la majoria de casos porten la monstrositat a dins, que és pitjor encara.

L'escenari gairebé dantesco de *39º a l'ombra* és evidentment un món de postguerra, un cau de devastació, un refugi de tarats, una terra eixorca que al final es desintegra en una mena de malson tal com molt bé sabia

Antònia Vicens participant en l'homenatge a Liu Xiaobo, organitzat pel PEN Català i per Amnistia Internacional a Palma, amb motiu del Dia Mundial de la Poesia, el 20 de març de 2012.

Antònia Vicens amb Carme Arenas a Ciutadella la tardor de 2016

**Una atmosfera
típicament illenca,
opressiva i
castradora.**

el poeta T.S.Eliot, i que un altre poeta com Bartomeu Fiol també sabia recollir en els anys futurs. Només cal recordar la importància de *39º a l'ombra* per a Bartomeu Fiol, que va declarar que la novella d'Antònia Vicens fou "el toc de campana que, entre nosaltres, marca la sortida a l'escenari de la democràcia de la Generació dels setanta, aconseguint la narrativa desplaçar del primer lloc la poesia." A vegades, sembla que els paisatges d'aquest llibre, sobretot en mans de Vicens, dialoguin directament amb els paisatges de Leo Perutz, que a través de la imaginació i el descarni va mostrar la seva Praga de després de la Segona Guerra Mundial.

En aquest clima de misèria, sembla que la narradora i protagonista de *39º a l'ombra* és incapaç de decidir accions concretes: es deixa emportar pel que marca el pas de l'ambient i l'opressió del que l'envolta. El seu és un temps d'espera cruel, un temps d'espera en què els altres decideixen per ella, i si passen coses aquestes no estan motivades per les seves accions sinó més aviat per les seves passivitats. Aquesta passivitat tràgica enganxa molt bé amb la passivitat dels personatges protagonistes d'obres inclements com *La ribera de les Sirtes* de Julien Gracq, *El desert dels tàrtars* de Dino Buzzati, *Perorata del apestado* de Gesualdo Bufalino, *Llibre del desassossec* de Fernando Pessoa o *Tot esperant Godot* de Samuel Beckett. En aquest focus de lectura de desencant i de retard, *39º a l'ombra* encaixa perfectament amb la literatura feta a nivell europeu però també mundial: és el testimoni d'una pausa, un desert.

La crítica a l'explotació turística, i al xoc que això va significar, és eminentment fonamental, però també ho és tenir en compte el caràcter de repetició obsessiva, d'*spleen* rabiós, de res a fer i perdre-ho tot en la indecisió. I sembla que sigui impossible escapar-ne. Antònia Vicens descriu un ambient que talla les ales i que mata les il·lusions d'una allota imaginativa i innocent i plena de força. Si a la primera pàgina del primer capítol comença veient els colors de la muntanya, aquests colors desapareixen quan els vol compartir amb algú altre, que ja no va de colors ni de muntanyes ni de res. I en un segon l'encant mor prostrat a les mirades que només s'entelen a la superfície. D'aquí traiem la imatge d'una Europa atrapada en la seva pròpia misèria, en la seva covardia i en la seva brutor: les seves deixalles i el seu mediocre punt de vista entotsolat. Això s'afegeix a una atmosfera típicament illenca, opressiva i castradora, que sembla que et digui que per molt que corris tanmateix arribaràs a caure perquè això és molt petit. Mallorca esdevé un lloc absurd, un territori de frontera, una gàbia. Si no és l'infern, almenys s'assembla molt a un purgatori, espai de latència, el desert de Job quan aquest espera les respostes de Déu, que no arriben perquè Déu sempre calla.

Antònia Vicens no només va fer un retrat cru del context que l'envoltava, sinó que també va saber captar l'esperit del seu temps i posar-lo en sintonia amb altres creadors que, durant els mateixos anys, també escriviën. Poca broma: Antònia Vicens sembla una autèntica antena parabòlica, una autora dotada de gran saviesa i intuïció, algú que en el fons sabia per on transitava la literatura del moment i ho va captar tan bé que els seus llibres ens ho demostren.

L'ESCRITURA COM A FORMA DE VIDA

Com va dir Jorge Luis Borges, és molt difícil no aconseguir que William Shakespeare faci acte de presència en qualsevol interpretació que fem d'un llibre, d'un autor o del fet literari més mínim, vingui d'on vingui, ja que la seva influència és sempre decisiva. Potser per aquest motiu és fàcil comprendre que el que aconseguix William Shakespeare amb les grans passions humanes és el que aconseguix precisament Antònia Vicens amb els seus personatges, però també amb l'illa de Mallorca com a Gran Escenari, un immens teatre vitenc, un teatre ple de falsedats però també de desitjos. Així s'expressen alguns dels personatges narratius d'Antònia Vicens, des de 39º a l'ombra fins a Ànima de gos, la seva última novel·la fins ara.

També com William Shakespeare (i com Virginia Woolf, com Carson McCullers, com William Faulkner, com Ana Blandina i tantes altres figures internacionals que s'han deixat l'ànima i les vísceres en el que escriuen) Antònia Vicens fragmenta el seu ser múltiple, inevitablement complex com complexa és la humanitat i cada cop més, i erigeix una sèrie de per-

sonatges dissemblants entre ells, personatges que sempre conserven, encara que sigui mínima, una diminuta part autoral. O no. En poques paraules: cada personatge té una mica d'ella. Com el que comentava Stephen King en les seves lliçons magistrals sobre escriptura creativa respecte el "tant per cent potencial" de cada personatge: un tant per cent del personatge ve d'ell i de l'experiència directa, un tant per cent del personatge ve d'altra gent que ell coneix i del que li han contat, un tant per cent del personatge ve de la pura invenció i com aquesta s'aplica amb criteris que beneficiïn les diferents històries. Així, per exemple, el personatge de l'escriptor que apareix a la novel·la *Misery* del mateix Stephen King és un 60% ell mateix, un 20% persones que coneix i un 10% d'invenció. Dintre de la mateixa *Misery*, el personatge de la fervent lectora boja és un 10% ell mateix, un 20% persones que coneix i un 60% d'invenció. No amb aquestes mateixes proporcions però sí amb aquestes idees de fons, cada personatge d'Antònia Vicens està escrit amb aquesta efectiva fórmula per tal que després la mateixa autora pugui afirmar,

Antònia Vicens, vicepresidenta del PEN Català, amb John Ralston Saul, president del PEN Internacional, Carme Arenas, presidenta del PEN Català, i altres membres de la delegació internacional, reunits a Barcelona l'abril de 2010.

El PEN Català sempre ha denunciat des de qualsevol racó del planeta

Edició del Quart Premi Veu Lliure, concedit ex aequo a l'escriptora de Nagalàndia, Easterine Kiru, i a l'Assemblea de Docents de les Illes. A Lloseta el novembre de 2013

encara que no faci falta que ho faci, que “Madame Bovary c’est moi” tal com va sentenciar Gustave Flaubert. I és que l’escriptura, en efecte, és una forma de vida.

Un altre aspecte fonamental de l’escriptura d’Antònia Vicens és aquest caràcter suprem de l’escriptura com a eix vertebrador d’una existència. De fet, alguns dels personatges de *39º a l’ombra*, i d’altres llibres de Vicens, s’aferren a l’escriptura com si això volgués dir enllomar-se a una porta de sortida directa cap a la llibertat, o almenys cap a una escapada cap endavant. També ella mateixa ho diu en les diferents entrevistes que se li han fet: per a ella l’escriptura va ser una xarxa de protecció, un instrument que la va ajudar a fugir de la misèria i de la mediocritat que l’envoltaven, encara que sols fos un subterfugi. Alguns farien servir el verb “salvar-se”, sàviament, però Antònia Vicens va molt amb compte amb el pes de les paraules, ja que són poderoses, i per aquest motiu les mesura molt tant quan escriu com quan les diu. Però sí, l’escriptura pot arribar a salvar les nostres vides: més d’un ho podria certificar amb sang, i això ho sap molt bé el PEN Català ja que

una de les seves màximes tasques és defensar els drets de les persones que es deixen la sang i la tinta en el que s’escriu.

En Antònia Vicens, per tant, es veu molt clarament el caràcter sagrat d’una plaqueta, d’un manat de fulls, d’un conjunt de pàgines on escriure la independència personal i col·lectiva. Comparteix aquest tret amb un altre escriptor illenc, Biel Mesquida, que en obres com *L’adolescent de sal*, censurada en el seu moment, i *Excelsior* o *el temps escrit* branda una extrema força simbòlica de l’acte d’escriure com l’acte suprem de llibertat, però també com el modest però infinit acte de definir una personalitat que s’allunya de l’ombra del terror i de la imposició.

I perquè de fluxos vitals parla també Antònia Vicens, i perquè escriu amb sang i amb tinta les seves obres, és important entendre que l’escriptura, en efecte, és una forma de vida, però també una forma de mort. Això vol dir: una forma de transcendència per anar més enllà dels míseros límits d’una realitat opressora. Cal recordar que el temps en què Antònia Vicens va escriure *39º a l’ombra*, i tantes

altres obres que arribarien després, era un temps de dictadura, un temps autoritari en què totes les llibertats estaven condicionades en un règim feixista. I que els que escrivien en català entraven en un risc directe, un risc desafiant, un risc contra les instaurades estructures de poder que existien llavors, i són aquestes estructures perverses, encara vigents en alguns espais, les que el PEN Català sem-pre ha denunciat des de qualsevol racó del planeta.

Un dels fets que crida més l'atenció de l'aventura d'Antònia Vicens, i que torna a demostrar el seu caràcter remarcable de bell nou, és que va aconseguir un dels premis més importants de les lletres catalanes, el Premi Sant Jordi, quan sols tenia vint-i-sis anys. I això que eren els seus inicis. A més a més, es tractava de la primera novel·la que escrivia: *39º a l'ombra*. No és només impressionant, avui en dia encara, que el més gran reconeixement que es fa a la prosa escrita en català arribés a les mans d'aquella joveneta de la perifèria de Mallorca, sinó que, sumat a això esmentat fins ara, aquesta joveneta en qüestió no tingués estudis universitaris ni contactes oficials de cap mena.

Antònia Vicens al palau Dalmases pel lliurament del Premi San Jordi.

Un altre tema, relacionat amb el del turisme, és el de la vinguda de treballadors del sud d'Espanya. Apareix ja en els contes de *Banc de fusta*. També serà pionera i el tema serà tractat en novel·les com *Camí de coix* de Jaume Santandreu o *Corbs afamegats* de Gabriel Tomàs.

ALGUNS FRAGMENTES DE COMENTARIS SOBRE L'OBRA D'ANTÒNIA VICENS

“Seria un acte de total inconsciència, per al lector d'avui, deixar passar l'oportunitat de llegir amb el deteniment i la passió que reclama tota la producció d'Antònia Vicens: per la llibertat que atrapa entre els mots, per les respostes quasi invocades entre tantes i tantes preguntes, per la genuïnitat de la seva veu i per la irradiant contemporaneïtat que desprenen tots els seus textos. Quan es parla d'alguna cosa autèntica, ja poden passar les modes, que el text perdurarà. El bon escriptor, com Antònia, no morirà mai: sempre, ahir, avui i a través dels segles, donarà el seu punt de vista del món, el passarà pel seu prisma de cristall per il·luminar tots aquells que l'admiren i el segueixen.”

Sebastià Portell. “Massa deutes amb les flors: llegir Antònia Vicens avui”, **Sèniors Poètics, Institució de les Lletres Catalanes, 2017**

“Antònia Vicens ens exposa al desassossec. En els seus contes sentiu l'agitació davant una veu que discrepa, una veu de dona esborronada que replica, que escriu des de la posició d'algú que està malapler. És el testimoni en una illa que hem convertit en un espai disponible per a la indústria turística que necessitava un mite: l'illa deserta. Sol i platja. En aquesta especulació el paisatge humà ha fet nosa. Si t'hi avens quedés reduït a la pinzellada folklòrica i si t'hi oposes, insubornable, tindràs el perfil del salvatge esquerp. Queda la sensació aspra de ser un destorb.

Un dels imants de la seva literatura és el dolor, la violació de la vida. Ha perfilat els personatges que no són ningú però que estan a la vista, orejats entre la ruïna d'un món que s'estimba i el balneari. Entre un món menjat de rata i el turisme. Un món que acota el cap, arnat en la rutina rànica que malviu entre la indiferència i l'oportunisme, on només emergeix l'opulència dels rics nou de trinca i el món obtús i reticent dels que sempre han hagut de callar i que s'abisma en el silenci espès d'una atmosfera asfixiant d'arrels antigues. Vicens fa la radiografia d'un temps delirant i fanàtic que sembla que no s'acaba mai. (...) Vicens

escriu en el punt precís en què cau la gota que omple el tassó. En les seves històries hi ha alguna cosa covada, hi ha foc colgat. Una estratègia de contenció que aquí pren la forma d'un volcà just abans de l'erupció.”

Sebastià Perelló. “La veu que fa nosa. La narrativa breu d'Antònia Vicens”, **Caràcters, 77, Segona Època, Tardor 2016)**

“Va guanyar el Premi Sant Jordi de novel·la l'any 1967 per *39° a l'ombra*, però Antònia Vicens (Santanyí, 1941) sempre ha estat una *outsider* de la literatura catalana. El temps, però, li ha fet la justícia que una obra com la seva –reeixida, intensa i insubornable– es mereixia, amb guardons com el darrer Premi Nacional de Cultura 2016 i la sèrie d'actes d'homenatge pel seu setanta-cinquè aniversari que es viuran a Catalunya a partir d'aquest mateix dijous. Autora de llarga trajectòria, el seu intens esclat novel·lístic s'ha vist complementat en els darrers temps per una obra poètica colpidora i elegant, iniciada amb la publicació de *Lovely*, als quals van seguir *Sota el paraigua el crit* i *Fred als ulls*. “La vida em va començar a caure a trossos i vaig creure que els versos eren el millor recipient per agafar-los”, confessa l'autora (...). A fi de bé que els va agafar per a oferir un ventall creatiu del tot inèdit i inesperat per als seus lectors.”

Esteve Plantada. “L'escriptora Antònia Vicens rep l'homenatge del món de la cultura”, **Nació Digital, 31 de març de 2016**

“Els temes a partir dels quals Antònia Vicens articula els relats són durs: morts violentes, morts de cos i morts d'ànima, famílies esqueixades, passions engegadores, odís, enveges, enganys, bregues, amors impossibles, tristeses... També hi apareixen el goig de viure, l'amor i l'amistat, i amb força intensitat, perquè l'autora és ben vitalista, però els temes foscs dominen l'espai. Com Víctor Català, Antònia Vicens ha optat per observar i mostrar la vida des de la finestra ombrívola de la casa de l'esperit humà. En aquest aspecte, el de la terrible crueltat bellíssima, Vicens segueix una llarga i fèrtil tradició dins la literatura catalana i que, en el cas de Mallorca, té un gran precedent en les narracions de Salvador Galmés.

Els seus personatges –dones generalment–, immersos dins el maremàgnun de la vida, solen ser rebels contra el món, la societat, la família, la parella... Són heroïnes contestatàries, esposes insatisfetes, persones que senten o voldrien sentir la crida del Senyor. Volen ser lliures, volen viure llur anhel. No ho solen aconseguir. Gairebé podríem parlar d'un *fatum*, com si fos una tragèdia. Els personatges es rebel·len, fan un acte de *hybris* que els produeix passió, en el doble sentit d'exaltació emocional i de patiment. En el cas dels contes de Vicens sovint ens movem en la perspectiva més desesperada: la del personatge derrotat que ni tan sols té el conhort de triomfar moralment.”

Gabriel de la Santíssima Trinitat Sampol.

“La força i la gràcia: la narrativa d'Antònia Vicens, Pròleg a Tots els contes, Edicions del Salobre, 2005

“L'univers d'Antònia Vicens em sembla hereu de Kafka en el sentit profund, aquell que indica que, per als comuns mortals, tot intent de felicitat és absurd, no té sortida la lluita de l'individu per entendre el món, principalment a causa de la soledat, ja que les temptatives de comunicació fracassen. (...) De les dues passions que han determinat la vocació d'Antònia Vicens ha sabut fer-ne un àmbit de bellesa i de llum i, des d'aquesta perspectiva de lectora particular, també m'agrada assegurar que la seva obra constitueix, ja ara, un univers literari d'enorme interès.”

Maria Barbal. “L'univers d'Antònia Vicens”, Serra d'Or, març 1999

“En els contes d'Antònia Vicens el crit fa un estrany aliatge amb la mudesa. El crit que comença en el caire on s'extingeix la paraula; la mudesa d'uns personatges incapaços de parlar perquè, en el seu existir trossejat, desconeixen la continuïtat pròpia de tot discurs. Els éssers que habiten aquestes històries són, per les seves condicions de vida o per la seva sensibilitat, suburbials, i a mesura que avançam en la lectura descobrim que aquesta marginalitat s'esdevé en un món on tot són marges, on el centre «aquest punt que guarda les fabulacions a recer de l'anihilació» no existeix. Ingressam, així, en un univers sense cap mena de jerarquia, on allò que iguala és el dolor. (...) Igualment, sovint resulta difícil saber des d'on es conten aquestes històries descarnades que no cedeixen, que no pacten, que no fan ni una concessió a la dolçor i converteixen els personatges en criatures que s'ennueguen enmig d'un balbuceig atroç.”

Margalida Pons. “Notes sobre Tots els contes”, Lluç, juny 2006

“una sorprenent mescla de força i gràcia”
(Maria Aurèlia Capmany. “El difícil art de la prosa i l'aprenentatge d'Antònia Vicens”, dins Primera comunió, Editorial Moll, 1980)

“No em refiï massa dels productes màgics de la intuïció. Ara bé, no es pot negar que de la intuïció, atemperada per la intel·ligència i el seny, la cultura se n'ha beneficiat amb bells exemplars; fins i tot la cultura científica. N'Antònia Vicens és un cas d'un talent natural fora del comú per contar les coses; una intuïtiva, esforçada, autodidacta.”

Bernat Vidal i Tomàs. “Pròleg” a Banc de fusta. Editorial Moll, 1968

“Antònia Vicens és una de les escriptores catalanes més lúcides que conec i, d'ençà fa uns anys, la consider també una amiga.

La seva obra sembla una obra coherent, feta prescindint de modes o d'adscripcions generacionals. I això que durant anys va ser considerada una de les autores de l'anomenat “boom” de la narrativa illenca dels 60/70. Ara, vist en perspectiva, no sembla més que una etiqueta circumstancial perquè justament la seva obra, malgrat tenir algunes constants, transcendeix qüestions temàtiques.

La seva poesia per mi és una de les obres més dures i més belles alhora. Uns versos que, com més sintètics (i de cada vegada ho són més), més et roseguen. A mi m'ha entrat com el corc, va fer foradís i es va escampar aviat aviat; impossible desprendre-se'n.

Sens dubte, he volgut publicar l'obra d'Antònia Vicens per coses com les que acab d'exposar. També he de dir que sempre he estat una lectora entusiasta de tot el que Antònia Vicens anava publicant. Així que quan va sorgir la possibilitat de publicar *Sota el paraigua el crit*, el seu segon llibre de poemes, no vaig tenir cap dubte.

Per mi que una obra de n'Antònia formi part del nostre catàleg editorial no fa sinó ajudar a consolidar-lo i, en el seu moment, la publicació del llibre de l'escriptora contribuï a assentar les bases d'una col·lecció de poesia com La Fosca.

Ara ha començat a rebre els reconeixements que mereix. I curiosament la majoria han vengut propiciats des de l'àmbit de la poesia. N'Antònia ha trobat en la poesia no només una manera d'expressar-se que ara li és imprescindible, sinó també un entorn de lectors, d'escriptors més càlid que el que havia conegut fins ara. I d'aquest entorn, conformat principalment per poetes i per gent més jove és d'on han nascut molts dels reconeixements més “oficials” (homenatges institucionals amb motiu del seu 70è aniversari, Premi Nacional de Cultura...), però també altres propostes que pens que, a la llarga, han de servir per donar a conèixer més l'obra d'Antònia Vicens. És el cas del llibre biogràfic que va fer Sebastià Portell i Clar (*Antònia Vicens. Massa deutes amb les flors*), que editarem l'any 2016, dels projectes de traducció d'algunes de les seves obres de poesia a altres llengües, del fet que contínuament sigui present com a convidada en festivals, recitals... o que es facin espectacles teatrals a partir d'obra seva.

I tanmateix, ella no és dona de reconeixements. Els agraeix, sí. Però, sens dubte, el millor reconeixement que podem fer-li és llegir-la.

Perquè, per damunt de tot, el que s'ha de fer amb l'obra i amb la persona d'Antònia Vicens és llegir-la.”

Maria Muntaner (Lleonard Muntaner Editor)

Antoni Clapés, Maria Muntaner, Antònia Vicens i Sebastià Perelló a la presentació de *Fred als ulls* a la Llibreria Embat de Palma. Foto de Dolors Udina.

“Abans que cap altra consideració, l’Antònia Vicens és una excel·lent persona i una gran poeta. Dos aspectes que poques vegades solen anar junts.

Jo l’havia llegit com a narradora, i la gran sorpresa va arribar amb *Lovely* i, especialment, *Sota el paraigua el crit*, que van revelar-me l’Antònia convertida en una gran gran poeta.

No vull menystenir la seva prosa, en absolut. Però considero que, abans que res, Antònia Vicens és una poeta.

I em fascina la idea que algú que ha arribat tan amunt com a novel·lista, als setanta anys faci el tomb, prengui el camí invers i esdevingui poeta, un ofici, en principi, “pobre”. Tota una lliçó.

No crec que jo pugui jutjar el conjunt de l’obra de l’Antònia: tan sols puc valorar-ne la poesia.

I penso que fa una poesia densa, agosarada, punyent. Ningú, aquí, escriu amb una potència semblant.

És la poesia d’un clàssic contemporani —vull dir: de tot temps i d’arreu.

Després de llegir i ressenyar *Sota el paraigua el crit*, vaig escriure a l’Antònia i li vaig dir que l’estimava molt, com a poeta. I que si volia, tenia les portes obertes a *Jardins de Samarcanda*. Em penso que no va tardar ni un dia a contestar-me amb gran afecte, i em va dir que m’enviaria el llibre que estava acabant, a veure què en pensava.

En rebre *Fred als ulls*, vaig quedar colpit per aquells poemes esqueixats i potents, aquella veu única. I vaig sentir el plaer infinit que un editor experimenta algunes vegades en el decurs dels anys, quan sap que té a les mans un llibre extraordinari.

Mai no li agrairé prou la generositat i l’afecte personal amb què m’ha honorat.

La col·lecció *Jardins de Samarcanda* té vint-i-cinc anys, i des de sempre hem intentat actuar amb rigor i hem volgut fer un catàleg coherent. La inclusió de l’Antònia ens ha fet ser més curosos, encara, a l’hora de triar què i qui publiquem, perquè ha apujat molt el llistó. Ens va passar el mateix amb Anise Koltz. Crec que publicar a *Jardins de Samarcanda* va ajudar una mica a difondre millor la poesia de l’Antònia.

Em penso que era l’any 1967 quan va guanyar el Premi Sant Jordi. Jo llavors era un jove que tot just volia ser poeta. I no llegia massa novel·la. Però 39º a l’ombra, va ser una gran sorpresa per a mi, i per a tothom, a l’època. Del llibre se’n va parlar molt, tant per l’autora (una outsider: dona, jove, mallorquina) com pel tema (algú preveia el canvi social i moral que s’esdevindria a Mallorca amb l’arribada massiva dels turistes). Crec, però, que no va canviar en res l’estatu quo literari català, tan conformista.

Després no la vaig seguir massa (recordo, però, que em van agradar molt *Febre alta* i *Ungles perfectes*). D’aquí la sorpresa de llegir-la com a poeta.

Segurament el millor reconeixement que pot rebre un poeta és que hagi trobat lectors. Vull dir lectors exigents. Lectors que vagin al fons dels llibres. Lectors

que no es conformin amb el malson de l'experiència, de la retòrica malaltissa o de la conyeta rimada. Lectors que vulguin anar *ailleurs*. Aquest és el millor —l'únic— homenatge per a un poeta.

I l'Antònia crec que l'ha rebut, aquest homenatge. I el rep. Sap que té lectors profunds.

La resta (medalles, distincions, etc.), per a mi, és pura faràndula, anècdotes florals de plàstic. Sovint, pur oportunisme de les institucions —que sempre fan tard.

L'Antònia va fent la seva vida, va escrivint, va avançant en una obra de rigor, va obrint camí i mostrant que la poesia no s'acaba.

Sobre el llegat, ja el tenim: els seus llibres. Ara, seria bo poder disposar d'una Obra Completa —el gran forat negre de la literatura catalana— que aplegués tota la narrativa i tota la poesia.

Segurament, aventuro, seria bo que es creés una càtedra Antònia Vicens que s'ocupés de fer conèixer i difondre els estudis que sobre la seva obra es vagin fent.”

Antoni Clapés

Laura Borràs, Antònia Vicens i Joan Duran a la presentació del llibre *Fred als ulls* a la Llibreria Laie de Barcelona. Foto de Víctor Sunyol.

(Cafè Central) “Antònia Vicens és una escriptora que no només escriu sinó que és escriptor, en tots els sentits. Que després d’haver-nos ofert un llegat novel·lístic de primer ordre hagi estat capaç de reinventar-se com a poeta, i que ho hagi fet aportant una veu tan nova, tan potent i de tanta qualitat, ens porta a considerar-la un dels poetes universals vius més importants.

En la seva obra hi ha una coherència que no només resideix en la llengua, una llengua feta a mida de la seva manera de dir i que esdevé inconfusible, però aquesta coherència, potser a causa de la privacitat del seu llenguatge, transcendeix en el món que tant les novel·les com els poemes projecten, un món que és la seva mirada i la seva manera de dir-la.

En poesia, és una veu molt nova en el nostre àmbit lingüístic. El llenguatge és d’una senzillesa que l’apropa molt al lector, però d’aquesta senzillesa se’n destil·la la privacitat de què parlàvem, i aquesta privacitat aporta la dosi necessària d’incomoditat en el lector perquè les imatges i les situacions que els poemes fan espetegar als ulls expectants, amb una important càrrega de sublimitat que sovint esdevé epifànica, es converteixen en gran poesia.

Lovely ens va enamorar. Vam veure que allà hi havia una cosa nova, d’una qualitat i una grandesa poètiques a què no estem acostumats. Al cap d’alabatre hi ha quimeres que arriben i en aquest cas va ser l’Antònia amb *Tots els cavalls* desbridats sota el braç per a nosaltres. Cada un dels altres dos llibres que va treure van confirmar-nos que si alguna vegada teníem l’oportunitat de publicar-la no podíem deixar-la escapar, a vegades, les il·lusions es fan realitat.

Deixant a part el que ja hem dit i la nostra fixació particular amb l’Antònia, tenir-la al catàleg ha significat incorporar un dels gran noms, dels més grans, de la nostra poesia contemporània, i al costat de Francesc Garriga, Màrius Sempere i Zoraida Burgos, ha estat una mena de confirmació que al nostre catàleg hi haurà, segur, coses que quedaran.

Quan va guanyar el Premi Sant Jordi, els premis de novel·la importants no eren l’enganyifa comercial que són ara, però ja aleshores no hi teníem massa interès, en 39º a l’ombra. De fet, estàvem per altres coses i no vam llegir la novel·la fins uns quants anys després. I aleshores vam pensar que en algun moment donat els premis sí que servien per a alguna cosa, potser perquè era una altra època. Una obra valenta amb imatges que ens han quedat per sempre i que perviu en l’obra posterior de l’Antònia.

Ester Andorrà i Antònia Vicens a la presentació de *Cremen cels* a la Llibreria Lluna de Palma. Foto d’Ester Andorrà.

Com acostuma a passar, els bons triguen molt a ser reconeguts, si ho arriben a ser. Després tenen l’avantatge que no són oblidats a l’instant. Ara s’està reconeixent la seva obra, institucionalment, i se li estan fent honors que mereix. En mereix més? Segur que sí. Ara només falta que la gent la llegeixi molt més, però això no existeix en la mesura que caldria.

Per començar, respecte el que s’hauria de fer amb la seva obra, s’hauria de reeditar l’obra narrativa. Hauria de ser perfectament trobable. Ens sembla que el millor que es pot fer per qualsevol escriptor és editar, i editar bé, la seva obra. Després, promocionar-la, facilitar l’accés del públic, fer arribar Antònia Vicens a les programacions i lectures de secundària. La resta són focs d’encenalls, encara que facin il·lusió.”

Marc Romera
Ester Andorrà
Ignasi Pàmies
(LaBreu Edicions)

FRAGMENTS DE 39° A L'OMBRA

“I cada dia em passava el mateix. Em despertava a l'hora justa, i no hi havia manera de córrer. Primer obria un ull, després estirava un peu, sorneguerament, mollanament, com si tingués un nervi enganxat al somier. Aleshores m'havia de pentinar a l'atropellada. Si em pintava els ulls i més tard em tornava a mirar, sempre en solia dur un més carregat de pintura que l'altre. El cas és que em volia assemblar a una allota de damunt una revista, i cada vespre, en colgar-me, feia el propòsit de llevar-me l'endemà una hora abans per poder-me arreglar amb cura. Inútil. I encara pel camí m'entretenia mirant les muntanyes, llunyanes, al fons, posant límits al paisatge.

La botiga de souvenirs on jo despatxava era davant l'hotel El Galió i devora el cafè de ca n'Andreu. Quan hi arribava als matins, cap allà a les nou i mitja, n'Andreu solia estar damunt el portal, fent-se nus als dits amb la cortina de plàstic. Jo sovint li deia:

—Has vist ses muntanyes, avui? Quins matisos! N'Andreu no anava de muntanyes ni de colors.”

“—Voldria que un dia tot lo món ho llegís, això que escric. Perquè fos més feliç. Però no ho diguis a ningú, ni t'atreveixis mai a tocar aquesta plagueta. Jo sent moltes coses per aquí dins i veig cines per sa paret. De vegades veig això que jo escric posat en lletres de colors per ses voreres de ses carreteres. I sa gent s'atura a llegir-ho, i llavors ja ho és, feliç. Però no ho diguis mai. I, si mu mare et demana què feim amb so llum encès tant de temps, tu digue-li lo mateix que jo, que jugam a endevinar coses.”

“I tot, tot, em feia pena. El cant entorcillat dels ocells, la veu trencada dels homes.

Un teulader havia caigut del niu. Un infant, rient, li havia fermat una cordellina a una cama. L'animaló d'aletes tendres esperonejava, espantat, i un moix famolenc pegà bot i l'aglapí. Va plorar el nen, i els homes rigueren, dissortats, beguts. Havien vingut a la Cala comptant de trobar feina en algun hotel. Feina qualsevol. I no en trobaven. N'hi havia que tenien contracte de l'any anterior; però no els valgué de res, perquè l'hotel havia canviat de direcció. Negocis, paranys... La madona de l'hostal els donava menjar a pagar quan poguessin. Homes joves i vells grinyolaires contra el destí, la seva terra pobra, el sol que no sortia per a ells. I eren homes com els altres, amb braços revinguts, dispostos, amb una llar a mantenir, o a crear. Els més joves parlaven d'anar-se'n a treballar a França o qui sap.

A vegades, al temps del dinar, s'arrambaven a mi. Flastomaven. Contra tot. Els ulls encesos de vi. L'alè pudent de vi. La sang encesa de vi. Perquè se n'havien de tornar a la seva terra miserable, pobles perduts de la província d'Albacete, havent gastat tot quant tenien. Essent homes, essent forts, i a penes sabent llegir.

Protestava jo:

—Per què hi ha encara pobres tan pobres?”

—Res no és difícil i res no és fàcil en aquest món. Sa vida és com qualsevol joc. Ara em trob fent d'hoteler, cosa que mai no m'havia passat p'es cap. I consti que m'hi trob bé.

Una capada, una estreta de mà, mitja reverència, donar sa raó an es client as mateix temps que l'hi lleves, xerrar-li encara que no t'entengui, convèncer-lo que va errat, encara que tota sa raó sigui seva; que tot havia estat un malentès i que s'habitació que ocupen és millor que sa que els pertoca, que es menjar que mengen és més bo que es que els correspon; llavò, es darrer dia, oferir-los un ram de flors, perquè acabin creient que no els queda altre remei que encara mostrar-se agraïts.

I fins l'any que ve, perquè tornaran. Sí, al·lota, el món poc més poc manco és una farsa, un aplec de veritats inventades; i guanya aquell que té més imaginació.”

“El sol es ponía, amarat de magrana. Arribava l'home de la somera, menant l'animal, ambdós tristots, perquè un dia la somera no l'obeí i l'home es va posar a pegar-li damunt les anques, i la somera bramulant i alçant la cua, i els estrangers afuats a l'home; d'ençà d'aquell dia no el convidaren pus a beure ni a seure amb ells. Ara, de tant en tant, algun nen es volia retratar encamellat damunt la somera, però l'animal s'havia amagrit i més aviat semblava una cabrida, i l'home duia una senalleta penjada del braç i cridava vagament qui volia comprar cacauets i avellanes.”

“Aquell matí, en lloc d'embadalir-me amb les muntanyes, vaig fer-ho amb la façana de El Galió. El crui era llarg i tort, però prim com un fil. Na Socors, que passava pel jardí amb un poal i el pal de fregar, va venir cap a mi, va sospirar i se'n va tornar escapada. El sol tocava lleument les plantes amb el seu esclat de suc d'albercoc.

Antònia Vicens va voler col·leccionar paraules, perquè sabia que aquestes tenien moltíssima força. Així va ser quan va començar a escriure.

Foto escolar d'Antònia Vicens als 10 anys.

El Galió havia estat construït en pocs mesos, vaig sentir contar. Era ufanós, moltes finestres i terrades, molts endevirells. Però impressionava per la seva senzillesa tremoladissa. La calç no amagava completament les maganyes de les mitjanades massa primes, la seva construcció deficient. Per un instant el vaig veure tombar i caure fet pols, així com acabaran totes les coses d'aquest món. Pols, prediquen els capellans per la Quaresma.”

“La música era estrident. Se’ns aplegaren uns cambrers i insistiren perquè anéssim a ballar. Les cambreres més serioses i més malairoses reptaven les altres que fora ball, que prest seria l’endemà de matí; però les altres volgueren anar a ballar fort i no et moguis, perquè només viure per fer feina era massa trist.

Així, que ens dividírem. Jo vaig restar amb les que anaven al ball. Em sentia exaltada; volia viure. Comprar-me bragues i sostenidors amb randes. Riures. Però no podia riure amb sinceritat. A mi m’havien educat solitària del sofriment, havien mort en mi l’espontaneïtat. L’esperit se’m revoltava, però la part essencial de la meva existència era ombrívola, per no dir morta. El meu ésser no era complet. Me n’adonava. El meu ésser s’havia anat esllanguint pels confessionaris, darrera els vidres de ca la tia. Les cambreres ballaven, i jo estava sola amb el meu vestit de llista de mig dol. Era tard i les cambreres ballaven. Ben poques, ja; les altres havien sortit amb l’acompanyament. Jo no ballava, perquè trobava estafolaris tots els qui em venien a treure, i haver-m’hi d’abraçar em produïa nàusees.”

A.V.: A en Bernat Vidal i Tomàs no l'havia tractat gens i em vaig presentar a la seva farmàcia, animada per sor Maria de la Creu, aquella monja rebel, a dir-li una mica temorega que volia ser escriptora. Ell, que tenia un aspecte solemne –a mi m'imposava–, va mirar de darrere el taulell aquella ahoteta tímida que era jo, de dalt a baix, una mica entre sorprès i sorneguer, i em va dir que escriviés alguna cosa que hagués viscut i l'hi dugués a mostrar. Va recalcar que ho havia d'haver viscut, que ho havia de conèixer bé i que fos en català.

“No en sé, en català”, li vaig dir, “no me n'han ensenyat”. “Ni et preocupis per l'ortografia”, em va animar ell.

El primer que vaig escriure, en un català minat de faltes, per mostrar a en Bernat Vidal, va ser un de tants horabaixes, quan era pucera, que anava amb na Maria Moja, una veïna, a abeurar les seves vaques a l'abeurador del carrer de la Pau. És un indret que té forma de mitja estrella des d'on parteixen molts de carrers: el més ample duu a cala Figuera, el de la dreta a Cal Reiet, el d'enfront a l'església i a la Plaça Major, el del costat després d'unes giragonses surt a la carretera dels Llombards i de ses Salines. Així, caminant entre les cames de les vaques, al costat dels vedells, descobria els carrers i les paraules i les cançons del poble.

A l'abeurador s'hi reunien altres dones amb el bestiar... Jo les escoltava, m'entusiasmava el seu llenguatge viu, sonor, de molts colors...

En Bernat s'ho va llegir. Sense immutar-se em va dir que seguís escrivint i que cada setmana anàs a mostrar-li el que havia escrit. Em passava les nits escrivint. Tant, que una temporada que mon pare no anava embarcat i cada dia s'aixecava entorn de les quatre, plegats

“En un principi, tal com ella mateixa explica, Antònia Vicens escrivia de nit a l'oficina, quan havia acabat la seva feina. Un dia va ser descoberta pel director de l'hotel on treballava, i li va dir que de cap de les maneres no podia tudar llum tantes hores. Va ser quan Vicens va decidir seguir escrivint a les nits, però al bany del bungalou que compartia amb una amiga, fent servir la tapa del vàter com a cadira.”

preníem un tassó de llet calenta, ell per anar-se'n a pescar i jo per anar-m'en a dormir. Vaig viure un autèntic apassionament amb l'escriptura. I feia camí cap a can Bernat Vidal cada dimecres horabaixa amb la plagueta, exaltada, temerosa, i dins la rebotiga de la farmàcia li llegia tot el que havia escrit. Ell m'escoltava cap cot, els ulls clucs. Amb el posat auster, o a mi m'ho semblava. Al principi em pensava que s'adormia, però de tant en tant deia: “Això està bé, això està molt bé!” I jo havia escrit més de vint pàgines i pensava que només li havia agradat una línia, una frase, i que la resta no servia. Però d'aquesta manera em va ajudar moltíssim, perquè em va ensenyar a diferenciar per mi mateixa, sense manlleus, entre escriure amb una veu normal i una veu pròpia, allò que era essencial en el text i l'alçava d'allò que era prescindible.

S.P.: Es podria dir, en certa manera, que la teva entrada en el món de la literatura va ser amb Bernat Vidal i Tomàs.

A.V.: Sense en Bernat Vidal i Tomàs, sense el seu aixopluc, moltes vegades pens que els meus somnis d'escriure haurien mort ofegats.”
[...]

“S.P.: Era molt exigent en aquestes lliçons?

A.V.: Moltíssim. Sense a penes dir res. També va ser molt important que em deixàs llibres. El primer que em va demanar va ser què havia llegit i jo pràcticament només havia llegit aquell parell de místics extraordinaris. I en Bernat em va deixar llibres. A la fi llibres! Llegia sempre que podia, i els vespres omplia el llit de llibres, dormia amb ells!

S.P.: I recordes algun autor o títol en especial?

A.V.: Primer em va deixar dues novel·les: *Las crónicas de sochantre*, crec, d'Álvaro Cunqueiro, i *Nada*, de Carmen Laforet; sempre he cregut que ho va fer perquè Laforet era molt realista i Cunqueiro molt fantàstic. Era una manera de dir-me: "Pensa cap a on vols tirar." Després varen venir tots els altres. En Bernat va ser molt savi perquè em va donar a conèixer tant la literatura catalana com la universal: al mateix temps que llegia Pla o Galmés, o Caterina Albert, llegia Albert Camus, Carson McCullers, Virginia Woolf, James Joyce..."

Entrevista a Antònia Vicens per Sebastià Portell i Clar inclosa dins el llibre *Massa deutes amb les flors*

A.V.: Escriure, per a mi, representava una necessitat enorme d'anunciar allò que no m'agradava. Aquell ambient on creixia no m'agradava, veia que hi havia molts pocs horitzons per a les dones i per això sempre dic que la mística em va salvar una mica perquè m'obria altres camins, immaterials sí, però almenys podia somniar. Quan, a través de les monges, vaig tenir accés per poder llegir Teresa d'Àvila i altres místiques, se'm va disparar la imaginació i vaig pensar que podia anar més enllà d'aquelles donetes que anaven pel carrer amb una servilitat resignada, gens qüestionada, que havien

La Smith-Corona de contraban que el pare d'Antònia Vicens li dugué i amb què mecanografià les seves obres. Fotografia de Heike Nottebaum.

Natura morta amb llibres (dibuix d'Antònia Vicens). Els llibres són de l'Editorial Moll: s'hi identifiquen *Memòries d'una estàtua*, de Bernat Vidal i Tomàs, i *Entre el coral i l'espiga*, de Blai Bonet.

fet la Primera Comunió com l'acte més important de la seva infantesa, s'havien casat i després ja arribava la Comunió de les filles i la seva pròpia mort. Tot al dictat de l'Església Catòlica. Mon pare era republicà, però no ho podia dir, i jo no entenia el perquè. Si no te n'anaves amb les altres nines a missa o al mes de Maria, no hi havia res més per poder sortir de casa. A l'hora d'escriure, jo agafava tot això, tot el que veia...

Entrevistada a Antònia Vicens per Lucia Pietrelli inclosa dins la revista *Veus baixes* número 3

A.V.: Quan vaig anar a fer feina a Cala d'Or fou el mateix, no hi trobava res, no hi arribava ni la premsa. Hi havia turistes, això sí... la gent ho interpreta com a històries de disbauxa, turistes i picadors, però eren històries tristes, molt dramàtiques. Hi havia hagut la Segona Guerra Mundial, era gent que venia d'aquella experiència, gent molt marcada, hi va haver molts suïcidis als hotels. Era gent desesperada, que venia de vacances a oblidar el seu dolor i la seva soledat durant quinze dies. I els obrers estaven molt explotats. Quan vaig decidir escriure *39° a l'ombra*, vaig pensar: descriu la vida dels obrers o de les terrasses dels hotels? Allà tot apareixia alegre, amb un gin-tònic de més... però era aparença, la realitat era una altra i era fosca.

Entrevistada a Antònia Vicens per Lucia Pietrelli inclosa dins la revista *Veus baixes* número 3

Antònia Vicens als 8 anys el dia de la seva primera comunió.

Bernat Vidal i Tomàs, l'autor d'uns dels llibres que apareixen dibuix, va ser una figura clau en la formació dels escriptors santanyiners més joves: Blai Bonet, Antònia Vicens, Antoni Vidal Ferrando... Per al futur literari de la nostra autora va ser determinant l'encoratjament de Bernat Vidal i Tomàs, que va saber veure el potencial d'aquella joveneta que li va mostrar les seves provatures. *Banc de fusta* s'editarà encapçalat d'un pròleg de l'autor santanyiner.

Caló d'en Boira a Cala Figuera, de Santanyí, on Antònia Vicens solia passar els estius.

Antònia Vicens, l'exigència de la perfecció

L'escriptora mallorquina Antònia Vicens (Santanyí, 1941) acaba de rebre el Premi Nacional de Cultura per part del CONCA, una nova fita que s'emmarca en una sèrie de bones notícies com l'èxit de crítica i públic del seu darrer volum de poesia, *Fred als ulls* (Cafè Central/Eumo Editorial, 2015), o la publicació d'una biografia conversada, *Massa deutes amb les flors* de Sebastià Portell (Lleonard Muntaner Editor, 2016). Aquestes obres ja imprescindibles ens mostren de forma viva i descarnada les seves emocions, els seus pensaments, la seva mirada i la seva forma de viure com mai abans. Després d'una sèrie d'actes a Mallorca, ara Vicens, que acaba de celebrar el seu setanta-cinquè aniversari, arriba a Barcelona per ser protagonista d'una sèrie d'actes essencials. Aquest dijous 31 de març, a partir de les 18 hores, a Arts Santa Mònica es durà a terme l'acte central d'homenatge; divendres 1 d'abril exposarà la seva obra a la Llibreria Alexandria de Sant Cugat i dilluns 4 participarà en el cicle "Dilluns de poesia". Parlem de primera mà amb La Gran Dama de les Lletres Catalanes perquè ens desvetlli les nostres inquietuds.

Jaume C. Pons Alorda: *Fred als ulls* és la teva obra més descarnada, allà on et despulles de forma total i salvatge per aconseguir un llibre veritablement místic. Quin és el pinyol fundacional d'aquest llibre tan únic i devastador? O, dit d'una altra manera, de quina manera entens *Fred als ulls*? Com l'explicaries?

Antònia Vicens: Vaig tenir problemes amb la vista, em passava moltes hores amb els ulls clucs estirada al sofà escoltant música o simplement amb la ment esvaïda i de tant en tant anaven apareixent els poemes. És clar que havia d'aixecar-me, cercar paper i bolígraf i escriure de pressa perquè els versos no em fugissin. Llavors em demanava: i per què ara aquest vers, aquesta punyida? Ve de mi o ve de fora, d'una consciència col·lectiva? O potser cau des de la memòria més amagada, aquell indret on els records s'han fosos, s'han tornat flòbies de la pròpia vida que vaguen sense ordre pel subconscient? Sóc incapaç d'explicar *Fred als ulls*, fins i tot a mi mateixa. L'única cosa que puc dir és que és un llibre de poemes escrit des de la fosca. Des de l'aire.

J.C.P.A.: Com vares començar a escriure poesia?

A.V.: D'una manera espontània. El dia 3 d'agost del 2006. Prenia el sol sota una ombrellà, a una petita terrassa de casa meua.

J.C.P.A.: Per què creus que et va passar?

A.V.: Feia tres anys que mon pare havia mort. Quan mon pare va morir, als 93 anys, no vaig plorar; vaig pensar quina sort que ha tingut, una vida llarga sense

Antònia Vicens presenta *Tots els cavalls* a l'Horignal.
Foto de Jaume C. Pons Alorda.

L'obra d'Antònia Vicens està subjecta a un procés de perfeccionament continu, un procés que se centra en l'essencialitat: trobar l'expressió justa i anar podant la rama del seu arbre narratiu, sense misericòrdia però amb la sapiència secular dels exsecalladors. Astorats, comprovam que frases que ens podrien semblar perfectes, ho són realment després de la revisió.

a penes perdre facultats físiques. I, crec, al cap de tres anys, els poemes de *Lovely* van ser les llàgrimes per la mort de mon pare. Ja que els poemes parteixen d'ell, aprofito la seva vida d'home de la mar que, com tants altres, va haver d'anar-se'n fora a guanyar-se la vida, fugint de la pobresa que hi havia a Mallorca.

J.C.P.A.: Penses que un poeta ha de ser o bé adolescent o bé madur per escriure, o l'edat no té cap tipus d'influència?

A.V.: Sempre he pensat que la poesia, l'art en general, no té, no ha de tenir edat, ni sexe.

J.C.P.A.: Veus diferències entre els teus llibres de poesia?

A.V.: Quant a *Lovely* sempre dic que el vaig escriure perquè la vida em va començar a caure a trossos i vaig creure que els versos eren el millor recipient per agafar-los. És més físic que *Sota el paraigua el crit* que és més un llibre de passar comptes amb la fe, amb l'amor i amb els morts. Llavors *Fred als ulls* em va venir d'una manera tan immaterial que la meua lluita quan el reescrivia, mil vegades el vaig reescriure, era donar-li una forma lleugera de suspensió en el temps. Per tant crec que són tres llibres bastant diferents. Espero, però, que els uneixi una mateixa veu i una mateixa exigència de perfecció.

J.C.P.A.: Tot i que no ha estat fins ara que has treballat versos, la veritat és que les teves obres sempre han estat fortament dotades d'un element líric considerable. Per ser bona, i profunda, creus que una novel·la ha de ser necessàriament poètica?

A.V.: Penso que la prosa s'ha d'adaptar al tema i als personatges. La poesia, si de cas, corre entremig de la prosa. Ha de ser invisible, ha de crear atmosfera, aprofundir o recalcar les emocions i els sentiments, la bellesa que ens aclapara fins i tot en els moments més terribles i dolorosos. Ja que la poesia està per totes bandes. Ser capaç d'agafar-la... Incorporar-la i que el lector la senti però no la vegi.

J.C.P.A.: Per a tu hi ha diferència quan escrius novel·la i quan escrius poesia? Fas servir la mateixa metodologia?

A.V.: La novel·la, la història que vull contar abans de posar-m'hi ha estat molt pensada. La forma, el ritme de la prosa, el lèxic adient. A vegades durant mesos, fins que, crec, els personatges estan prou madurs per treballar

amb ells. O per treballar junts. Ja que per a mi arriben a ser tan reals que omplen la casa.

Però l'exigència o metodologia és semblant. Tinc tendència a pesar les paraules com si pesés or. Sé que tinc entre mans un material molt valuós i esmunyedís.

J.C.P.A.: Ens pots explicar com funcionen els teus processos d'escriptura quan escrius una cosa o l'altra?

A.V.: Quan escric narrativa és allò d'asseure'm durant hores i intentar donar forma a una història que he anat madurant; no escriure més d'una pàgina seguida per no deixar-me endur per la facilitat. Reescriure-la. Pot durar hores.

En canvi mai m'assec a escriure poesia però alhora escric sempre seguit. A qualsevol lloc i a qualsevol hora. Em refereixo que puc estar una setmana sense mirar els poemes però mentalment els vaig treballant, ajustant; no me'n puc desfer. La veritat és que emprenyen.

J.C.P.A.: Què t'interessa, literàriament parlant?

A.V.: No m'ha abandonat mai la quimera de quan era nina: em creia que amb les paraules, si aconseguia tenir-ne moltes, arribaria a alguna mena de saviesa. He d'admetre que una mica m'han decebut.

J.C.P.A.: Què tal l'experiència de publicar dins la ja mítica col·lecció de Jardins de Samarcanda?

Antònia Vicens i Lluís Calvo presenten *Tots els cavalls i Talismà* a la Llibreria La Impossible de Barcelona. Foto de Jaume C. Pons Alorda.

A.V.: L'experiència ha estat molt bona. Publicar en una editorial en què els editors són poetes, que saps cert que estimen el que editen, sempre és un luxe.

J.C.P.A.: I què sents davant d'aquest llibre que t'ha fet i dedicat en Sebastià Portell i Clar, *Massa deutes amb les flors*, la teva biografia dialogada?

A.V.: Tot el mèrit és de l'autor, d'en Sebastià Portell, evidentment. Ha fet una gran feina, amb emoció, i jo només puc estar-li agraïda.

J.C.P.A.: I ara has aconseguit el Premi Nacional de Cultura, què se sent quan et valoren la feina amb alegries com aquesta?

A.V.: Estic contenta, clar, però els premis no són importants, el que s'ha de fer és construir una obra viva i poderosa, que pugui durar.

J.C.P.A.: Alguns et consideren la Gran Dama de les Lletres Catalanes, estàs d'acord amb aquest títol que t'han atorgat?

A.V.: A veure... I et contesto amb un somriure: deu ser gent que m'estima, que m'ho diu en pla manyac. Jo fujo de jactàncies.

J.C.P.A.: Quins projectes tens entre mans?

A.V.: Malvisc amb un nou llibre de poemes.

Antònia Vicens a la presentació del llibre *Fred* als ulls a la Llibreria Laie de Barcelona. Foto de Víctor Sunyol

Antònia Vicens escriu i revisa nous materials. Foto de Jaume C. Pons Alorda

D'Antònia Vicens a Carson McCullers

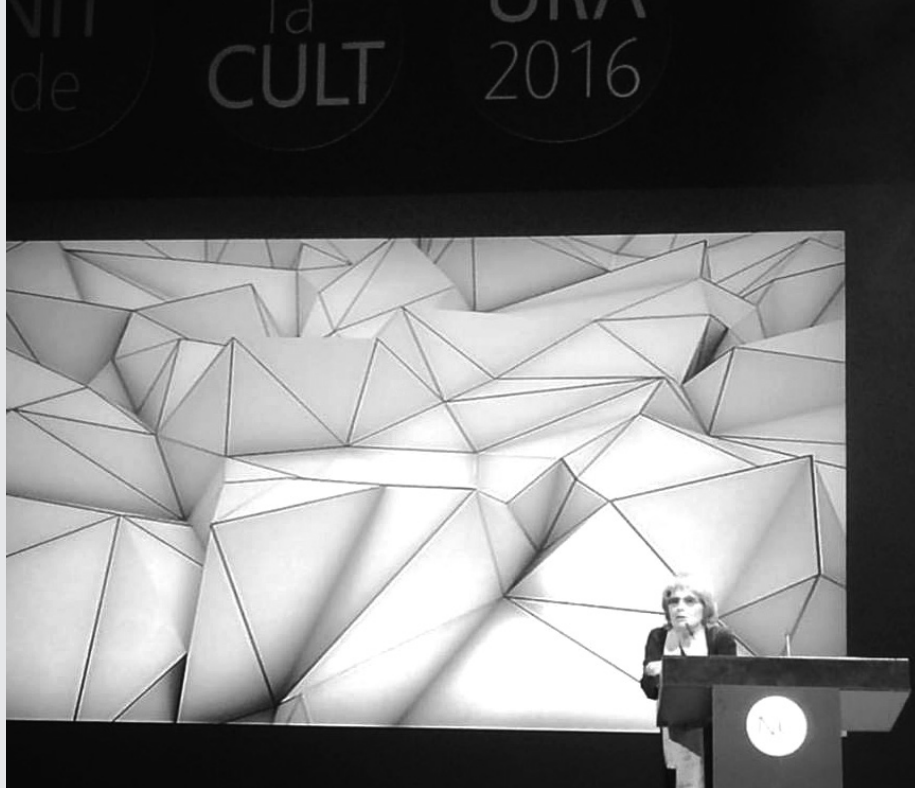
L'any 2016 ha estat fonamental per a Antònia Vicens, la Gran Dama de les Lletres Catalanes, i no només perquè ha estat de reconeixements (Premi Nacional de Cultura, Medalla d'Or de l'Ajuntament de Santanyí, Medalla d'Or de l'Ajuntament de Palma, Premi Josep Maria Llompart de l'Obra Cultural Balear) sinó perquè l'ha tornat a situar dins del mapa literari. En pocs mesos la santanyinera publicarà el seu quart llibre de poemes, *Tots els cavalls* a LaBreu Edicions, i ha rebut l'encàrrec d'escriure el poema oficial per al Dia Mundial de la Poesia de la Institució de les Lletres Catalanes. Però l'any 2017 no només serà vicensià, ja que també pertanyerà a una autora ben especial per a Antònia Vicens com és Carson McCullers, ja que se celebren 100 anys del naixement de l'escriptora suïssa. Per aquest motiu, L'Altra Editorial ha decidit recuperar la seva narrativa completa en diferents lliuraments, ja ho va fer amb *La balada del cafè trist*, títol traduït per Yannick Garcia, i ara ho fa amb *Frankie Addams*, traduït per Jordi Martín Lloret, volum que ja havia aparegut a l'editorial Empúries quan Eugènia Broggi era la responsable de la col·lecció de narrativa. Entre Vicens i McCullers hi ha moltes, i curioses, connexions, dins i fora de l'obra. Per aquest motiu, Antònia Vicens va ser convidada a parlar de Carson McCullers a la llibreria Drac Màgic de Palma dins del cicle Lectures Germinades, organitzat per la Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga, Pare Ginard i Blai Bonet i coordinat per Jesús Revelles. Aquesta conversa amb Jaume C. Pons Alorda, l'altre interlocutor de la trobada, n'és el resultat.

Jaume C. Pons Alorda: Què va significar per a tu llegir Carson McCullers en el seu moment?

Antònia Vicens: Vaig llegir *El cor és un caçador solitari*, crec, el 1966 o el 1967. Jo ja havia escrit *Banc de fusta* i acabava d'escriure *39º a l'ombra*. La sensació que vaig tenir va ser agomboladora. Carson McCullers va néixer el 1917, igual que mumare. I llegint-la sentia que tenia una nova família que em comprenia del tot, ja que Carson estimava i tractava uns personatges que eren els que més m'interessaven a mi: obrers, desvalguts, menyspreats, humiliats. La protagonista, una joveneta plena de somnis per transcendir tota aquella misèria que l'envoltava. Em va animar a seguir pouant el món que m'envoltava que era el que m'inquietava, sense complexos.

J.C.P.A.: Precisament les vostres obres intenten donar veu a aquells que no tenen veu: els desgraciats que estan oprimits amb condicions laborals horribles als hotels de costa a 39º a l'ombra, un polític corrupte que està absolutament perdut a Terra seca, una malalta de SIDA que delira i que està vivint la seva penitència personal a *Lluny del tren*, i amb Carson McCullers tenim, per exemple, el geperut de *La balada del cafè trist* o els dos muts que donen tret de sortida a *El cor és un caçador solitari*. Creus que parlant dels oprimits es duu a terme un acte de justícia? Creus que la literatura pot ser una forma de salvació?

A.V.: Malauradament no tenc aquesta fe. No crec que la literatura salvi res. La literatura mostra, si de cas. I redimeix una mica qui escriu, almenys per a mi escriure sempre ha estat higiene, un desempal·legar-me de tot el que no m'agrada, un treure a fora tot allò que em neguiteja, per tant hi ha una part d'egoisme, podria dir. Però sí que l'escriptor d'alguna manera pot cridar l'atenció del lector: t'has adonat de tota aquesta misèria i de tot aquest miracle que passa al teu voltant?

Antònia Vicens rep el Premi Josep Maria Llompart de l'Obra Cultural Balear al Teatre Principal de Palma durant la Nit de la Cultura. Foto de Jaume C. Pons Alorda

Dins *El cor és un caçador solitari* és un sord-mut l'únic capaç d'escoltar, l'únic capaç de transmetre consol a una munió de persones desvalgudes, angoixades, solitàries. Singer, que és el nom del personatge, només d'acollir-los al seu cambró i escoltar-los, llegint-los els llibres es torna el seu déu, tanta és la soledat dels personatges. Fins el dia que Singer obre el gas i se suïcida.

J.C.P.A.: Què vares aprendre de la seva novel·la *El cor és un caçador solitari*? Si és que vares aprendre alguna cosa, és clar...

A.V.: Carson és una narradora de raça extraordinària. Tenia 20 anys quan escrivia *El cor és un caçador solitari*. I ja va ser capaç d'espèrmer, escrivint em referesc, les persones que coneixia, que havia tractat o només vist deambular, i crea un ambient que fa que al lector li pugui parèixer que és un personatge més. Penetra el seu interior i ens mostra el més amagat del seu món espiritual, amb tota la grandesa i

tota la misèria. Em va afirmar en la meua creença que no existeixen persones normals, persones corrents sinó que hi ha un univers immens dins cada persona, per insignificant que sembli als nostres ulls.

J.C.P.A.: De fet, la teva mateixa obra completa, tant narrativa com poètica, opera amb un exercici molt semblant a la de Carson McCullers: els teus llibres, com els seus, es poden llegir com radiografies de la societat, investigacions que després queden engrandides amb les cosmogonies personals dels personatges, que a dins seu tenen, com tu dius, mons absoluts. Es pot dir que la vostra mirada no superficial és una forma de dignificar els misteris de l'existència? Ho dic perquè avui en dia, en literatura catalana, sembla que predominen aquelles obres que se centren en coses concretes, físiques, palpables, des del que es coneix com a "autoficció". Què en penses?

A.V.: M'agradaria molt que les meves novel·les es llegissin com radiografies de la societat, una mica sí que ho he intentat, tot i que ara mateix no escric narrativa. Quasi en totes he fet servir de mirall el moment actual, un món per on els personatges arrossegueu un munt de somnis, desitjos, enyorances, cosa que els duu a cercar desesperadament una mica de felicitat, encara que sigui remonent contenidors de fems. La meua intenció, però, no ha estat dignificar, més bé seria crear sentiments de rebellió. No hi ha dret que segons quines desgràcies, quines desigualtats, quines mesquineses i quins horrors existeixin i ens semblin normals. No hi ha dret a tanta injustícia.

J.C.P.A.: Per tant, per a tu què significa Carson McCullers com a persona i com a autora?

A.V.: És d'una sinceritat que esborrona: s'exposa amb totes les seves mancances, les seves equivocacions i complexitats. En comptes d'ajudar als altres, sobretot els joves, analitza, sense pudor, les seves relacions frustrades, les seves manies, en l'intent de sotmetre els lectors a la seva pròpia visió del món. Algun moment, a les seves memòries diu, referint-se a la publicació i èxit de *El cor és un caçador solitari*: "em vaig convertir en una figura literària de la nit al dia; era massa jove i entendre el que em succeïa, i la responsabilitat que em queia a sobre, combinat amb les malalties que vaig patir, tot això em va destruir." Com a autora m'interessa com, de les seves obsessions, en sap fer art.

J.C.P.A.: Totes dues sou del sud, zones geogràfiques ben marcades dins dels vostres respectius territoris. De fet, en Baltasar Porcel, quan va entrevistar en Blai Bonet, va dir que la poesia de l'insigne santanyiner s'emmarcava en "l'Escola de la Carn". Un altre autor del sud dels Estats Units és William Faulkner, per exemple. Creus que aquest fet de naixença al sud va marcar l'escriptura de

Carson McCullers i l'escriptura d'aquesta "Escola de la Carn"? I què penses de Faulkner? Creus que la seva obra pot connectar-se amb la de McCullers?

A.V.: Carson situa la seva primera novel·la en un poble on la segregació racial és molt dolorosa per a la comunitat negra. Amb figures com la del metge, que es desvia per allisonar el seus, engrescant-los en una rebellió interior cap a una lluita per la dignitat, amb tot de joves sense cap dret social ni a l'educació. Sense gens de futur. Joves que volen fugir, Carson també. Les criatures en són protagonistes destacats, dins *El cor és un caçador solitari*. Creïxer no és fàcil, ni passar de la infància a la condició d'adult, i més en ambients de misèria. L'escriptura de Carson va ser marcada per tot el que l'envoltava. La seva família, el seu carrer... William Faulkner per a mi és grandios. El primer llibre que vaig llegir seu va ser *Mentre agonitzo* i em va impressionar molt. Aquell aire local i alhora tan universal... És a dir, em va interessar molt com retrata els valors tradicionals del sud nord-americà i la societat moderna. Humilment he de dir que jo a 39º a l'ombra era el que havia intentat

fer: mostrar aquell món caduc, sotmès a les lleis de Franco i de l'Església catòlica a una societat més oberta i moderna que ens arribava a través del turisme. Després Faulkner em va captivar del tot amb *Rèquiem per una monja*, on explota, es pot dir, els dilemes i les angoixes dels personatges sota la mirada d'un narrador omniscient que tot ho sap, que tot ho veu... Com si ens digués que les persones, al cap i a la fi, no són lliures, que la veritable intimitat no existeix. Molt cruel. La mirada de Faulkner i McCullers pens que es complementen, o que s'enllacen. Es pot dir que tenien un mateix paisatge, els mateixos rius. Carson, vint anys més jove, potser mirava la vida amb un punt de més tendresa cap als seus personatges. Però no menys despietada.

J.C.P.A.: Un dels temes que fa que les vostres obres també dialoguin de forma explícita és que la felicitat existeix, en efecte, però és curta, sembla un interval diminut de temps que connecta la desgràcia amb una altra desgràcia. Creus que els humans estan abocats a la catàstrofe i a la misèria?

Anna Gual, Antònia Vicens i Jaume C. Pons Alorda a la gala dels Premis Nacionals de Cultura de la Generalitat de Catalunya quan Vicens fou una de les premiades.

A.V.: Per a mi és molt gros que em diguis que les nostres obres dialoguin. És un gran honor. Pel fet que l'admir molt i jo sempre estic en lluita amb mi mateixa i amb les meves paraules. Sí que és veritat que el preu dels petits moments de felicitat que paguen els personatges de les novel·les de Carson McCullers és molt alt, és a dir, una constant lluita per a la dignitat, i en les meves hi ha sempre una lluita aferissada per aconseguir-ne, per fugir de la misèria que senten o que pateixen, però quasi sempre acaben essent víctimes de la seva impotència. Aquí entra també el món de la sensibilitat, de quina manera les desgràcies globals es tornen locals i afecten persones que no hi tenen res a veure i els converteixen en víctimes.

J.C.P.A.: Quin creus que és el preu que paguen els personatges d'El cor és un caçador solitari?

A.V.: El preu de ser tan de veres, tan reals. Sempre els esdevé una desgràcia, una mort, un abandonament... Parteixen, però no arriben.

J.C.P.A.: I els del teu 39^a a l'ombra, per exemple?

A.V.: També parteixen. Ara record que la protagonista al final es queda enmig de la carretera mirant com l'autobús passa de llis. Tampoc no van enlloc. A més, comença l'explotació del paisatge, amb mà d'obra barata de la península també explotada, els que feiem feina a hotelaria ens vàrem veure obligats a xerrar en castellà per poder-nos entendre amb ells. I això en la vida real segueix igual. Encara ara tots pagam un preu.

J.C.P.A.: Els vostres personatges són criatures molt dramàtiques, éssers desesperats en mons inclements, i solen tenir tares corporals (com el geperut de La balada del cafè trist) o tares espirituals (com la gran majoria dels teus personatges brutals). Creus que és la vostra

manera per despullar la humanitat fins a tal punt que el resultat és la nuesa inclement de les persones?

A.V.: Carson McCullers solia escriure sobre el que coneixia. El que havia viscut. En les seves memòries, *Iluminación y fulgor nocturno*, diu que si el que escrivia no li havia passat, al final li passava. No sortia gaire d'ella mateixa. S'exprimia. No es tenia compassió en la seva curolla d'arribar al fons de l'ésser, de voler entendre. Per exemple, dins *El cor és un caçador solitari* el pare de la protagonista és rellotger, i en la vida real el pare de Carson tenia una joieria. També tenia un germà i una germana més petits, i a la novel·la tenen un paper important, el germanet i la germana. A més, de nina va tenir reuma cardíac, que li va impedir poder seguir estudiant piano, el seu somni infantil. I de més gran se li va haver d'amputar una cama. Sempre escrivia a partir d'ella. Tots aquells personatges mancats els duia a dins o els arrossegava i ens els mostrava. He d'admetre que una mica a mi també em passa. No em tenc gens de compassió a l'hora d'escriure. I voluntàriament no surt del meu redol.

J.C.P.A.: A tu no et passa una mica el mateix, que el que no has viscut abans ho has viscut després? Perquè encara que sigui de reflexió, podem viure totes les vides. No trobes?

A.V.: Sí, quasi sempre. Les coses que escric, les puc escriure precisament perquè d'alguna manera les he viscudes, o pressentides... La intuïció és molt poderosa.

J.C.P.A.: Però el que fa Carson McCullers, com tu, en el fons, és agafar la vida, que és una espurna, i amplificar-la, no és només descripció, és amplificació, no creus?

A.V.: Carson McCullers, sí. Agafa un moment qualsevol i el torna grandios.

J.C.P.A.: En un dels textos de Carson McCullers, un fragment inclòs dins La bala-

da del cafè trist, aquesta parla de l'amor com una guerra campal en què hi ha terror però també meravella, cosa que crec que la teva narrativa també mostra amb desesperació. Estàs d'acord amb el que et comento o com ho veus tu des de la teva perspectiva?

A.V.: Tornam al tema d'abans. De com s'exposava. Es va casar als 19 anys i el seu matrimoni va ser funest. Si bé els primers anys de casada va escriure *El cor és un caçador solitari*, i va tenir el suport del seu home, aviat van sorgir entre ells problemes d'alcoholisme i ambivalència sexual, a més de la gelosia que va agafar en James Reeves McCullers davant l'èxit, brutal, que va tenir la novel·la i van acabar divorciant-se, encara que al cap d'uns anys es varen tornar a casar i el terror i la passió van seguir destruint-los. Fins al punt que Reeves volia que se suïcidessin plegats, si bé ella va fugir cap a Nova York. Ell al final sí que es va suïcidar. Mentrestant arrossegava també el terror de la Segona Guerra Mundial amb en Reeves i el seu germà lluitant a Europa. D'alguna manera s'havia de treure de dins tot aquell horror. És cert que en la meua narrativa sempre he intentat copsar el terror i la meravella, perquè crec que així és la vida. De nina ningú em parlava de la guerra, però jo veia molt de dolor ocult i molta rancúnia en l'ambient i molta gent sotmesa i també moltes dones, sobretot, desesperades amb els seus homes embarcats, tot per poder-se guanyar la vida, aquells anys de postguerra, molta incomunicació i per tant soledat, a més vivint mesos o anys separats, i quan tornaven, els homes, quasi no es reconeixien, i les seves vides de parella canviaven, encara que intentassin donar una imatge de normalitat es respirava un cert horror i desencís. I d'alguna manera també copsava aquesta gran injustícia del menyspreu cap a les diferències. Hi havia racisme jueu, quan jo era nina, encara que jo no ho acabava d'entendre perquè no ens explicaven res. Però record haver sentit: aquesta nit

la família tal, jueva, ha fugit, no els volem al poble; els havien tapat el portal amb pedres. I també m'escarrufa recordar com, amb naturalitat, dones senyalant una altra dona, deien "És tan cap buit que s'home li ha de pegar." Supòs que la meua sensibilitat s'anava amarant d'un dolor sense nom, ancestral, i llavors ho havia de treure.

J.C.P.A.: Totes dues teniu estils molt poètics, de fet tu al final has acabat escrivint una de les poètiques més renovadores i interessants de l'actual poesia catalana amb els teus darrers llibres des de *Lovely* fins a *Fred als ulls* passant per *Sota el paraigua el crit*. Quina és la relació que creus que han de tenir la narrativa i la poesia? Si és que han de relacionar-se...

A.V.: Carson va morir als 50 anys, i el darrer llibre que havia publicat, els darrers 15 anys de la seva vida, és un llibre de poemes infantils, crec que es diu: *Sweet as a Pickle and Clean as a Pig*. Per tant podem endevinar que sentia la poesia molt a prop, i en la seva prosa hi ha moltes imatges impactants, pròpies d'una gran poeta. Possiblement és aquest domini del fet poètic inserit en una prosa al cap i a la fi realista, estones com de paràbola, el que li dona aquesta transcendència, aquest halo que traspasa el misteri.

J.C.P.A.: I per què no ens expliques el teu procés poètic? Com t'has anat trobant amb els poemes que integren *Lovely*, *Sota el paraigua el crit* i *Fred als ulls*?

A.V.: T'he de dir que això, parlar de mi mateixa, m'avorreix un poc, o bastant. Pens que no té cap importància com m'he anat trobant amb els poemes. Bé, és molt senzill, un dia vaig veure que *Lovely*, em passava per davant els ulls, que a més, eren esqueixos de la meua vida i vaig pensar "Ho he d'agafar". Amb *Sota el paraigua el crit* i *Fred als ulls* una cosa per l'estil. Els poemes vénen, em neguitegen, em persegueixen; no sempre és una història d'amor.

J.C.P.A.: Hi ha una anècdota de McCullers que em fa pensar en tu. Quan era petita, l'escriptora nord-americana, un dia, passejant amb la seva mare, va caminar per davant d'una església amb convent, la porta estava mig oberta, i a darrere va veure que tenien lloc diferents coses amb les monges. La mare li va prohibir que s'acostés. Des de sempre McCullers va pensar que aquell món era una espècie de festa a la que no l'havien convidat mai. De la mateixa manera, tu de petita volies ser santa, tu també, com McCullers, vares veure en aquest món llibertat, independència, una forma de fugir?

A.V.: Hi veia una forma de fugir de la mediocritat de cada dia, de tanta misèria moral i econòmica que hi havia els anys de la meua infància. Creia que convent endins hi havia un món més perfecte, que de veres era possible relacionar-te amb Déu, o en la part sublim de l'univers. I jo innocentment aspirava a un poquet d'aquesta perfecció.

J.C.P.A.: Al llibre de converses on dialogues amb en Sebastià Portell, *Massa deutes amb les flors*, expliques que aquesta recerca de la santedat també és una forma d'assolir una estètica, una estètica de la salvació, un art que pugui fer fugir de la misèria moral i econòmica que esmentes. Creus que l'escriptura per a Carson McCullers va ser una manera per aconseguir aquesta estètica, aquesta santedat, aquesta bellesa en un món tan brut?

A.V.: Ja al final de la seva vida escrivia un estudi sobre persones que havien triomfat en contra de l'adversitat. I estava una mica obsessionada amb els patiments de Sarah Bernhardt i de Cole Porter. Crec que triomf i malaltia, entendre-ho, era el que més la movia. Ho arrossegava des que era nina. Sa mare, quan als 6 anys la va sentir tocar al piano, ja va profetitzar que seria famosa. Una malaltia reumàtica

li va impedir seguir tocant el piano i als 16 Carson va decidir que seria escriptora, segons conta ella mateixa. Una passió nova que guardava ben amagada de tothom. Jo pens que era art en estat pur. Malgrat ella mateixa. I tenia ànsies d'exposar-se, necessitava dir "Mirau-me". Comença les seves memòries dient: "La feina i l'amor han omplert la meua vida, gràcies a Déu. La feina no sempre ha estat fàcil, he d'afegir que l'amor tampoc". I el tema principal d'*El cor és un caçador solitari* és la rebel·lió de l'home contra el seu aïllament interior, la seva necessitat d'expressar-se. Fa pensar que per a ella escriure era això: expressar el seu aïllament interior, baldament estàs voltada de gent que l'admirava.

J.C.P.A.: L'any que ve, el 2017, farà 50 anys del feliç Premi Sant Jordi a la teua primera novel·la, 39^a a l'ombra, una novel·la que connecta molt amb l'esperit de Carson McCullers, al meu entendre, i com hem pogut anar veient fins ara amb aquesta xerrada. Què va significar per a tu guanyar aquest premi?

A.V.: Per a mi no va ser una sorpresa, havia enviat l'original amb la ingènua i innocent esperança de guanyar. El vaig guanyar i no hi vaig donar gaire importància. Va ser en Bernat Vidal i Tomàs que va venir a ca meua a dir-m'ho -ho havia sentit per la ràdio, crec- jo escurava, i vaig seguir escurant. Llavors, de cop, se'm va tirar a sobre tot un món desconegut per a mi: entrevistes, articles que parlaven de jo... Era la primera persona jove que guanyava el Sant Jordi, era una desconeguda, una al·hoteta que feia feina a un hotel de Cala d'Or... No havia passat per la universitat... Va córrer molta tinta i jo simplement em vaig retirar. Potser el vaig guanyar massa jove, o amb massa poca experiència. La veritat és que vaig decidir seguir escrivint en silenci, lluny del món literari que em va semblar del tot tòxic. No em va interessar gens.

J.C.P.A.: Acaba un any molt especial per a tu, amb l'èxit de la publicació del teu llibre de poemes *Fred als ulls*, amb la publicació del llibre d'entrevistes que et va fer en Sebastià Portell, també t'han convidat a participar a diferents esdeveniments com el Festival Poesia i Més a Caldes d'Estrac, i has rebut reconeixements més que merescuts com el Premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya, la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Palma, la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Santanyí o el Premi Josep Maria Llompart de l'Obra Cultural Balear. Què sents amb tots aquests guardons més que merescuts?

A.V.: Més que sentir, podria dir, o seria més exacte dir: ho mir. Hi ha hagut anys que la meua obra ha estat silenciada, de fet la meua obra narrativa es pot dir que hi està, pel que sigui, ara no hi entraré. Però enguany de cop i volta aquesta mena de concelebració. Sé que al darrera hi ha persones que estimen i valoren la meua obra, i naturalment els ho agraesc moltíssim.

J.C.P.A.: I, per acabar, ens pots parlar del teu nou llibre de poemes que sortirà la primavera del 2017 a LaBreu Edicions?

A.V.: El vaig començar a escriure a partir d'un somni que vaig tenir. A partir de les imatges del somni he seguit cercant dins l'inconscient, dins el recambró de la memòria i he trobat un món de servituds i horror, també amor, que cada dia ens passa per davant i de tan quotidià potser ja no el veiem.

J.C.P.A.: També em fa pensar en l'esperit de Carson McCullers...

A.V.: No ho sé. Potser...

50 anys de 39º a l'ombra

Jaume C. Pons Alorda: Ja sabem que en el teu llibre de converses amb Sebastià Portell i Clar, *Massa deutes amb les flors*, en parles de forma preciosa, però ens podries tornar a fer cinc cèntims sobre el procés d'escriptura de 39º a l'ombra?

Antònia Vicens: A principis els anys seixanta del segle passat vaig deixar Santanyí, el meu poble, on res no canviava mai, on es vivien totes les servituds i mancances de la postguerra sota la llei estricta del nacionalcatolicisme, per anar a Cala d'Or, a fer feina de secretària a un hotel; un entorn aparentment paradisiàc, pocs xalets blancs escampats enmig d'un pinar extens, algun bar emblemàtic a la placeta, platges verges amb aquella aigua transparent d'un verd tàpara i fonoll marí... I aquella sensació de llibertats, d'aire fresc, de cel ample. Però aviat van aparèixer els contrastos, vull dir la fosca, la part denigrada, les misèries més pregones, allò que no es veia a la platja amb els turistes estirats a l'arena ni a les terrasses dels hotels on els clients bevien i ballaven. 39º a l'ombra va ser una escriptura vertiginosa. D'urgències. Hi vaig deixar la salut ja que escrivia tota la nit, a qualsevol racó, a vegades mig a les fosques. I és que si bé jo volia escriure una novella –acabava d'escriure el meu primer llibre, de contes, *Banc de fusta*–, de sobte em trobava davant d'un material literari que creia valuósíssim, que no podia deixar passar perquè era un món que canviava de pressa, que fugia. Així la ploma es va convertir en una mena de càmera de vídeo, ho volia enregistrar tot, persones i paisatge. Amb lents potents, com eren les paraules que de nina havia anat arreplegant de la gent del camp i de la mar; aquelles que traspuen sang, suor, passió, celistre. Però, a través dels papers que passaven per les meves mans, les cartes i documents que em dictaven, el tràfec de l'oficina... D'alguna manera ben aviat hi vaig veure el principi de tot el que seria aquest desastre de turisme massiu que tenim ara: l'explotació del paisatge, dels obrers, dels mateixos turistes, la substitució de la llengua catalana per la castellana. Llavors els hotelers, amb connivència amb alguns polítics i devorant-se entre ells; per tant extorsions, corrupció... Els alts càrrecs de l'empresa hotelera varen llegir la novella, una vegada publicada, es varen sentir identificats, vulnerats, i em varen amenaçar dient-me que si seguia escrivint sobre hotelaria no trobaria feina en tot Mallorca. I el rector de Santanyí em va dir que havia fet trontollar la fe de tot un poble.

J.C.P.A.: Per què et vares presentar al Premi Sant Jordi ara ja fa 50 anys?

A.V.: Bé. Un pic vaig tenir la novella acabada, l'havia de moure. El meu contacte amb el món diguem-ne literari, a més d'en Bernat Vidal i Tomàs, era la revista Serra d'Or. Hi vaig veure les bases del Sant Jordi i, simplement, l'hi vaig enviar. Sense expectatives de cap casta.

J.C.P.A.: I què vares experimentar guanyant aquest premi?

A.V.: A veure. Quan s'envia un original sempre és pensant que té la possibilitat de guanyar. Per tant no vaig experimentar res d'especial. No tenia gaire idea però de quina mena de premi era el Sant Jordi, aquells anys que, a lo vist, era com sagrat. Llavors va començar l'aclaparament, trobar-me immersa en un món que no em va agradar gaire, no m'hi sentia còmoda, no m'hi adaptava; per a mi escriure era i encara és viure en llibertat amb un mateix i per tant refugi. I vaig decidir seguir amb la meua vida normal, retirada.

J.C.P.A.: Què sents ara amb aquests 50 anys de trajectòria a les espatlles?

A.V.: Molt de cansament. He viscut, d'una manera apassionada, i servil es podria dir, el jou de les paraules, i ara les paraules em passen factura. A vegades em sembla que les sent riure. Són molt poderoses. Són Déu. I jo, ja de nina, les volia tenir totes i amb elles descompondre el món com si fos una pepa i burxar les seves entranyes. A veure, on començava la mort, on acabava la vida. I per què la gent reaccionava de segons quina manera, per què es creaven, i es creen, aquestes espirals de dolor. Quin sentit tenien, tenen? Quina paraula ho explicava? Jo la perseguia. Llavors cada novella, cada conte era, és com si me'n dugués tota aquella gent, quasi sempre mancada, desatesa, infeliç a casa meua. Una mena d'inquilins de per vida i no sempre m'agrada la seva companyia. Amb ells, la meua soledat, no pot ser gloriosa.

J.C.P.A.: Encara que notis aquest cansament evident, segur que estàs treballant com sempre has fet fins ara, per tant quins projectes tens entre mans?

A.V.: Ara mateix estic revisant les galerades de *Lovely* que en Carlos Vitale ha traduït al castellà per a Saltadera Ediciones, i sortirà el pròxim octubre en edició bilingüe català/castellà. I just acab d'escriure

un conte per encàrrec, o millor dir per invitació, de LaBreu Edicions. Quan al juny vaig fer una estada literària al Mas de Bernis, amb na Míriam Cano i en Martí Sales, tots tres per escriure cadascun un conte que sortiran plegats, en un mateix volum, jo ja tenia el meu conte pensat. Així aquells dies al Mas de Bernis vaig anar escrivint, sense posar gaire esment en el paisatge que m'envoltava. Però després, una vegada a Palma, em varen venir els embats de l'atmosfera del Delta de l'Ebre. El pes de la seva història, el rastre de tanta sang, aquella terra feta de miralls i de presències d'un altre món, ànimes que no han superat el seu destí. I vaig començar el conte de bell nou. Ha estat una escriptura que m'ha tingut sotmesa els mesos d'estiu. Ara tinc la necessitat de descansar, de no escriure pus. Naturalment si veig passar un poema l'agafaré. Però prosa, no. Tinc ganes de dedicar-me a plaers petitíssims; per exemple els geranis enguany no han florit; això vol dir que els he desatesos.

J.C.P.A.: Què vares experimentar essent part de la Junta del PEN Català?

A.V.: Diria que el PEN Català em va donar l'ocasió de créixer humanament. Les persecucions, penalitzacions, condemnes fins i tot penes de mort a escriptors per les seves idees, les seves paraules, m'horroritzaven com un mal més, simplement ho llegia a la premsa. Però una vegada vaig formar part de la Junta del PEN va ser com si ho visqués de molt a prop, amb cara, noms. I sentia el deure moral de fer alguna cosa per conscienciar més la gent d'aquesta lacra del silenci imposat, de la por, de la tortura. Una societat no pot avançar si es persegueixen les idees. Però tanmateix et topes amb la impotència i el pitjor, la indiferència de moltes persones i de moltes institucions.

J.C.P.A.: Quina és la teua opinió del PEN Català?

A.V.: Pens que les persones que composen la Junta del PEN Català són d'una generositat i sensibilitat extrema. Conscienciades al màxim amb la llibertat d'expressió, el respecte i la preservació de les llengües minoritàries, o minoritzades. Que creuen en la possibilitat d'un món més equitatiu. Que estimen i defensen les paraules, sabedors que només les paraules ens fan iguals, ens fan forts i ens fan, si s'escau, perillosos i incòmodes. Una paraula pot ser més potent que una bomba.

BIBLIOGRAFIA DE L'AUTORA

BANC DE FUSTA

Primera edició

Banc de fusta, Editorial Moll, Palma, 1968.

Reedició

Dins Tots els contes, Edicions del Salobre, Port de Pollença, 2005.

39° A L'OMBRA

Primera edició

39° a l'ombra, Editorial Selecta, Barcelona, 1968

Reedicions

39° a l'ombra, Editorial Moll, Palma, 1990

39° a l'ombra, Edicions 62, Barcelona, 2002

Traduccions

39° im Schatten, Traducció de Jenny-Petra Farian, Elfenbein Verlag, Berlín, 2001

39° a la sombra, Traducció de Jaume Pomar, Calambur Editorial, Madrid, 2007

ALTRES OBRES

Novel·la

Material de fulletó, Moll, Palma, 1971

La festa de tots els morts, Nova Terra, Barcelona, 1974

La Santa, Laia, Barcelona, 1980

Quilòmetres de tul per a un petit cadàver, Laia, Barcelona, 1982

Gelat de maduixa, Fernando Torres, València, 1984

Terra seca, Planeta, Barcelona, 1987

Febre alta, Edicions 62, Barcelona, 1998

Lluny del tren, Destino, Barcelona, 2002

Ungles perfectes, Proa, Barcelona, 2007

Ànima de gos, Moll, Palma, 2011

Narració

Banc de fusta, Moll, Palma, 1968

Primera comunió, Moll, Palma, 1980

Tots els contes, Salobre, Port de Pollença, 2005

Quasi un miracle. Contes, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, Palma, 2008

Cremen cels, LaBreu, Barcelona, 2017

Poesia

Lovely, Moll, Palma, 2009

Sota el paraigua el crit, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2013

Fred als ulls, Cafè Central / Eumo Editorial, Barcelona, 2015

Tots els cavalls, LaBreu, Barcelona, 2017

Narrativa infantil i juvenil

L'àngel de la lluna, Baula, Barcelona, 1997

Massa tímid per lligar, Baula, Barcelona, 1998

Literatura del jo

Josep M. LLOMPART & Antònia VICENS, *Vocabulari privat*, Columna, Barcelona, 1993

Sebastià PORTELL, Antònia Vicens *Massa deutes amb les flors*, Lleonard Muntaner Editor, 2016

Edita:
PEN Català, abril de 2018

Coordina:
Jaume C. Ponsa Alorda

Agraïments:
Antònia Vicens, **Maria Muntaner**, **Sebastià Portell**,
Antoni Clapés, **Víctor Sunyol**, **Ester Andorrà**, **Marc Romera**, **Ignasi Pàmies** i **Gabriel de la S.T. Sampol**.

© d'imatges i text:

© del pròleg i alguns textos introductoris:

Peus de foto: **Gabriel de la S.T. Sampol**,
Carme Arenas i **Jaume C. Pons Alorda**
Disseny i maquetació: **Jordi Embodas**
Fernando Rodríguez
Tipografies: **Bulo & Trola Text**
(tipografies.com)

Impressió:
Nova Era, SL

Paper utilitzat:
Biotop de 100 gr

Tiratge:
300 exemplars

PEN
català

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Institució de les Lletres Catalanes

